

ЗВІТ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗА 2013 РІК

РЕЗЮМЕ

Україна – це республіка з президентсько-парламентською формою правління. Конституція передбачає, що президент обирається шляхом прямого голосування, парламент (Верховна Рада) є однопалатним, а прем'єр-міністра призначає президент і ухвалює парламент. Вибори до 450-місного парламенту, що відбулись у жовтні 2012 року, та грудневі довибори не відповідали міжнародним стандартам чесності або прозорості. Влада зберігала ефективний контроль за силами безпеки. Сили безпеки чинили порушення прав людини.

30 листопада «Беркут», підрозділ міліції для придушення масових заворушень, застосував кийки та інші форми фізичної сили для розгону 300 учасників протесту з Майдану Незалежності в Києві, які зібралися там для мирного висловлення невдоволення урядом. 1 грудня близько 500 тисяч людей приєдналось до демонстрацій у центрі Києва на знак солідарності з протестувальниками. На кінець року громадянський рух «Євромайдан» продовжував займати Майдан Незалежності та кілька прилеглих вулиць.

Найсерйознішою проблемою у сфері прав людини протягом року було посилення державного втручання в діяльність засобів масової інформації та тиску на них, включно з терпимістю влади до зростаючого рівня насильства щодо журналістів. Другою серйозною проблемою в галузі прав людини було посилення тиску на громадянське суспільство, неурядові організації (НУО) та громадянських активістів. Третьою значною проблемою була практика політично вмотивованого судового переслідування та утримання під арештом, включно з триваючим перебуванням у в'язниці колишнього прем'єр-міністра Юлії Тимошенко.

Серед інших проблем у сфері прав людини були: жорстоке ставлення до осіб, що перебували під вартою, включно з побиттям і заявленим катуванням затриманих і ув'язнених; жорсткі й шкідливі для здоров'я умови у в'язницях і місцях утримання під вартою; неефективна й корумпована судова система; неналежні умови для шукачів притулку; всеохоплююча корупція в усіх гілках влади; побутове насильство проти жінок і жорстоке ставлення до дітей; суспільна дискримінація та переслідування етнічних меншин; торгівля людьми; дискримінація й насильство проти лесбіянок, геїв, бісексуалів і трансгендерних осіб (ЛГБТ); дискримінація осіб з ВІЛ/СНІД, що ставила під

загрозу перспективу їхнього лікування; обмеження права працівників на страйк і примусова праця.

Уряд загалом не притягав до судової відповідальності працівників органів безпеки, які чинили зловживання, особливо щодо ув'язнених, членів меншин та громадських активістів. Спостерігачі за дотриманням прав людини часто критикували судове переслідування за корупцію як вибіркове й політично вмотивоване. Безкарність була проблемою в усіх органах влади.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включно з захистом від такого:

а. Свавільне та незаконне позбавлення життя

Не надходило повідомлень про здійснення органами влади чи їхніми представниками свавільного або незаконного позбавлення життя.

Були повідомлення про випадки смерті, які пов'язували з незаконними діями або бездіяльністю органів влади.

9 квітня, під час утримання під вартою в міліції м. Одеси, помер Олександр Левінський. За словами його матері, міліція жорстоко побила його. Розміщене в інтернеті відео травм Левінського показує численні синці по всьому його тілу. Обласний прокурор заперечував жорстокі дії міліції щодо Левінського й заявив, що його смерть буда викликана менінгітом. Місцева прокуратура почала розслідування цієї смерті, і на кінець року розслідування справи тривало.

20 грудня Павло Мазуренко помер у лікарні через два дні після того, як спецпідрозділ міліції «Беркут» побив його в Києві. Родина пов'язує це побиття з його участю в протестах «Євромайдану». У місцевих засобах масової інформації повідомлялося, що офіційні особи лікарні пояснювали його смерть пневмонією. Жодного офіційного розслідування на кінець року не провадилось.

29 січня, після закритого судового розгляду, що тривав рік, Олексієві Пукачу було винесено вирок, що передбачав довічне ув'язнення за вбивство у 2000 р. Георгія Гонгадзе, журналіста, що провадив журналістські розслідування. Вбивство Гонгадзе (його обезголовлене тіло було знайдено в лісі у передмісті Києва) викликало протести й обурення на міжнародному рівні. За

повідомленнями, Пукач, колишній високопосадовець Міністерства внутрішніх справ, заявив під час допиту, що не мав наміру вбивати Гонгадзе. Він також вказав на причетність колишнього президента Леоніда Кучми та інших урядових осіб до змови з метою вбивства. У 2011 р. районний суд відхилив обвинувачення проти Кучми, заявивши, що докази проти нього були отримані стороною обвинувачення в незаконний спосіб.

в. Зникнення

Повідомлень про політично вмотивовані зникнення не надходило.

У жовтні 2012 р. невідомі нападники викрали російського активіста Леоніда Развозжаєва в Києві, де в партнерському офісі Управління верховного комісара ООН з питань біженців (УВКБ ООН) він саме готувався подати клопотання про надання притулку. Викрадачі перевезли його до Москви, де суд видав наказ про його затримання. У грудні 2012 р. міліція Києва заявила, що планує провести розслідування за підозрою у викраденні, але на кінець року жодних повідомлень про розслідування не було, а Развозжаєв залишався під вартою в Росії.

с. Каткування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, види поводження чи покарання

Конституцією та законодавством забороняється така практика. Згідно Кримінально-процесуального кодексу (КПК) від 2012 р., зізнання та заяви, зроблені на адресу міліції під тиском, особами, що утримуються під вартою, не можуть бути використані як докази в судовому розгляді. Та попри це були повідомлення про те, що міліція та працівники інших правоохоронних органів продовжують застосовувати жорстоке поводження й катування до осіб, що перебувають під вартою, з метою отримання зізнань.

Українська Гельсінська спілка з прав людини повідомила, що протягом одинадцяти місяців отримала 199 скарг щодо можливих випадків катування та жорстокого поводження порівняно з 153 скаргами в 2012 році. У листопаді організація Міжнародна амністія, посилаючись на статистику Міністерства внутрішніх справ, повідомила, що протягом восьми місяців було подано 987 скарг на катування та незаконне застосування сили працівниками міліції; як повідомлялося, влада вела розслідування щодо 231 з них.

Відповідно до Міністерства внутрішніх справ, за одинадцять місяців у судах було визнано винними в катуваннях та нелюдському поводженні п'ятьох працівників міліції; до ще 45 органами влади було вжито дисциплінарних заходів. У 2012 році, згідно з Міжнародною амністією, прокурори отримали 114474 скарги на брутальне поводження міліції. Ними було розслідувано 1750 із цих скарг, результатом чого стали 320 судових справ проти 438 працівників міліції.

1 грудня міліція затримала дев'ять протестувальників після зіткнень зі спецпідрозділом міліції Беркут біля будівлі Адміністрації Президента на вулиці Банковій у центрі Києва. Свідки повідомляли, що понад 10 працівників Беркута побили протестувальників і примусили їх лежати на промерзлій землі протягом майже двох годин. Після втручання лікаря швидкої допомоги, що був там, протестувальників було доправлено до лікарні для надання екстреної допомоги. Усі дев'ятеро мали численні ушкодження, в тому числі синці і травми голови.

У липні, за повідомленнями в новинах, мешканець Криму Володимир Ткаченко втратив селезінку внаслідок побиття старшим офіцером міліції під час допиту. Члени родини Ткаченка розповідали засобам масової інформації, що органи міліції пропонували їм близько 50 тисяч гривень (6200 доларів), щоб вони відкликали свою скаргу. На кінець року розслідування справи тривало.

26 березня суд у м. Донецьку визнав трьох працівників міліції винними в побитті й згвалтуванні Михайла Белікова в червні 2012 року. Вирок суду передбачав 10-річне ув'язнення одного службовця, в той час як інші двоє отримали умовне покарання. За судовим рішенням, Белікову, який розкритикував ці вирoki як надто поблажливі, повинна бути сплачена грошова компенсація в розмірі 250 тисяч гривень (31 тисяча доларів).

Фізичне насилля й дідівщина продовжували бути проблемою в збройних силах. Державна судова адміністрація повідомила, що протягом перших шести місяців суди винесли 23 засуджувальні вердикти за злочини, пов'язані з дідівщиною. Генеральна прокуратура повідомила, що протягом року 11 військовослужбовців були засуджені за дідівщину, а 19 кримінальних справ, пов'язаних з дідівщиною, були направлені прокурорами в суди.

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах

Умови утримання у в'язницях та слідчих ізоляторах залишалися поганими, не відповідали міжнародним стандартам, іноді становили серйозну загрозу життю та здоров'ю ув'язнених.

Постійними проблемами були погані санітарні умови, жорстоке ставлення і відсутність належного освітлення, харчування та медичної допомоги. Влада дозволяла незалежним спостерігачам за дотриманням прав людини провадити моніторингові візити.

Фізичні умови: За інформацією Державної пенітенціарної служби (ДПтС), протягом перших 11 місяців року в пенітенціарних установах перебувало 128512 осіб, з яких 22483 у слідчих ізоляторах. Серед них було приблизно 7977 жінок і 927 неповнолітніх. Зазвичай чоловіки, жінки та неповнолітні утримувалися в окремих установах, хоча були повідомлення про те, що в деяких слідчих ізоляторах неповнолітні утримувались разом з дорослими. Протягом перших 11 місяців померло 830 осіб, що перебували під вартою, з них 77 вчинили самогубство. Більшість ув'язнених мали певний доступ до питної води.

Відповідно до Міністерства внутрішніх справ, протягом перших дев'яти місяців року в установах попереднього утримання перебувало приблизно 11500 осіб, що на 41 відсоток менше, ніж у 2012 році. Це стало можливим частково завдяки КПК від 2012 року, яким передбачалося звуження практики застосування тимчасового утримання. Міністерство підтвердило п'ять випадків смерті в цих закладах, з яких три внаслідок самогубства і два – через хвороби.

Умови в міліцейських установах тимчасового утримання та досудових слідчих ізоляторах ДПтС були жорсткішими, ніж у місцях позбавлення волі загального та середнього режиму. Часто в них бракувало належних санітарних умов та медичних установ.

5 вересня Комітет Ради Європи з запобігання катуванням (КЗК) оприлюднив звіт з результатами моніторингового візиту до країни в грудні 2012 року. Як зазначено у звіті, монітори КЗК отримали достовірні повідомлення про жорстоке поводження з боку міліції в трьох виправних установах у Дніпропетровській, Харківській та Вінницькій областях. Звіт містив заклик до влади «вжити подальших заходів для боротьби з катуванням та іншими формами жорстокого поводження у виправних колоніях». У звіті також було зазначено, що офіційні особи відмовляли у медичній допомозі або затягували

її надання в'язням, які заявляли про жорстоке ставлення, і що ці офіційні особи часто порушували таємницю лікарських відомостей.

Адміністрація: Влада вела облік осіб, що перебували в ізоляторах, але подекуди записи виявлялися неповними, керівництво в'язниць застосовувало правила відвідування непослідовно. Правозахисні групи повідомляли по випадки, коли влада конфісковувала паспорти ув'язнених і не повертала їх після звільнення цих осіб. Альтернативні види покарання, такі як накладання штрафів або громадські роботи, застосовувались до деяких правопорушників, які скоїли ненасильницькі злочини. ДПтС не мала омбудсмена з прав людини для в'язнів, але Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини реагував на скарги ув'язнених і провадив моніторинг в'язниць.

Загалом в'язням дозволялося приймати відвідувачів та дотримуватись релігійних обрядів, проте ті, хто відбував дисциплінарні покарання, не могли приймати відвідувачів. Правозахисні групи, що займаються правами ув'язнених, відзначали, що деяким родинам доводилось давати хабарі, щоб отримати дозвіл на відвідування у в'язниці, на які вони мають право згідно закону. Влада дозволила колишньому прем'єр-міністру Тимошенко приймати відвідувачів, хоча час від часу свавільне застосування правил виглядало як таке, що було спрямоване на обмеження її можливості зустрічатися з відвідувачами. 23 лютого представник Тимошенко звинуватив службовців ДПтС у тому, що вони відмовили лікарям клініки «Шаріте» з Німеччини в можливості оглянути Тимошенко, незважаючи на попередню домовленість. ДПтС заперечила це твердження.

Ув'язнені та затримані мають можливість подавати парламентському омбудсмену з прав людини скарги щодо умов утримання під вартою, але правозахисні організації зауважили, що керівництво в'язниць продовжувало піддавати цензурі або перешкоджати поданню скарг, карало й проявляло жорстокість до ув'язнених, які їх подавали. Правозахисні групи повідомляли про те, що правові норми не завжди гарантують конфіденційність скарг.

Незалежний моніторинг: Влада загалом дозволяла міжнародним та вітчизняним правозахисним групам здійснювати незалежний моніторинг в'язниць і слідчих ізоляторів.

9-21 жовтня в країні перебували монітори КЗК з метою повторного вивчення положення осіб, утримуваних під вартою, з огляду на зміни, запроваджені Кримінально-процесуальним кодексом 2012 року. Монітори відвідали кілька

зкладів Міністерства внутрішніх справ і слідчих ізоляторів у Києві, Криму, Дніпропетровську, Одесі та Вінниці.

У попередньому звіті КЗК, виданому 5 листопада, про візит 9-21 жовтня делегація відзначала певне зменшення суворості й частоти проявів жорстокого ставлення до осіб, що утримуються під вартою, з часу набуття чинності новим КПК. Разом з тим, монітори повідомляли, що численні нинішні та колишні в'язні Міністерства внутрішніх справ (включно з жінками й чоловіками, неповнолітніми чоловічої й жіночої статі) стверджували, що персонал міністерства застосовував до них фізичні дії, в тому числі удари кулаками, ногами та кийками. Згідно з КЗК, в деяких випадках заявлене жорстоке ставлення проявлялося в такій мірі, що може розглядатись як аналогічне катуванню. У ряді випадків монітори виявляли – або на власні очі, або в медичній документації – медичні докази, що підтверджували ці ствердження.

Поліпшення: У своєму звіті від 5 вересня про візит, що відбувся в 2012 році, КЗК відзначив, зокрема, поліпшення ставлення до ув'язнених у виправній колонії № 89 у Дніпропетровську порівняно з першим моніторинговим візитом у 2009 році. Під час візиту в жовтні спостерігалися також поліпшення в установах Києва порівняно з іншими відвіданими областями. Однак КЗК зазначив, що «слід ще багато чого зробити, щоб забезпечити повне та адекватне запровадження нового КПК».

У листопаді 2012 року парламентський омбудсмен з прав людини у співпраці з групами громадянського суспільства приступив до впровадження національного превентивного механізму для зменшення кількості випадків катування та жорстокого поводження у в'язницях. За перші одинадцять місяців спільні групи моніторів здійснили 266 до установ досудового утримання, в'язниць та державних установ для дітей, літніх людей та інвалідів. Після того до кінця року омбудсменом було оприлюднено звіт, у якому було викладено різні системні проблеми, в тому числі порушення основних прав, погані санітарні умови та приклади психологічного й фізичного знущання.

d. Свавільний арешт або затримання

Конституція і законодавство забороняють свавільний арешт і затримання, але серйозні проблеми продовжували існувати.

Роль міліції та органів державної безпеки

Міністерство внутрішніх справ відповідає за дотримання внутрішньої безпеки та порядку; воно підпорядковане безпосередньо президентові й контролює міліцію та працівників інших правоохоронних органів. Служба безпеки України (СБУ) відповідає за всі сфери державної безпеки, невійськову розвідку та контррозвідку і підпорядкована безпосередньо президентові. Міністерство доходів і зборів, створене в грудні 2012 року, здійснює повноваження щодо контролю за дотриманням законодавства через податкову міліцію і підпорядковане Кабінету міністрів.

Правоохоронні органи перебувають під цивільним контролем. Надходили повідомлення про те, що іноді дії Міністерства внутрішніх справ, СБУ та інших правоохоронних органів залишалися безкарними і виглядали спрямованими на просування політичних інтересів Адміністрації президента.

30 листопада «Беркут», спецпідрозділ міліції для придушення масових заворушень, жорстоко розігнав учасників мирної демонстрації, що зібралися в центрі Києва на Майдані Незалежності, перейменованому протестувальниками на «Євромайдан». Незважаючи на те, що протестувальники не виявляли жодних ознак організованого спротиву, міліція застосувала кийки, сльозогінний газ та світло-шумові гранати для витіснення їх з майдану. Після того, як демонстранти покинули площу, міліція переслідувала їх ще протягом кількох кварталів, продовжуючи бити декого з тих, хто відстав. Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів заявила, що протестувальники поводитися мирно і що обставини не виправдовують застосування сили. Організації Контроль за дотриманням прав людини і Міжнародна Амністія наполягали на розслідуванні органами влади надмірного застосування міліцією сили.

Згідно законодавства, члени парламенту мають повноваження на проведення розслідувань та відкритих слухань щодо проблем правоохоронної діяльності. Парламентський омбудсмен з прав людини ініціює розслідування щодо заявлених проблем та зловживань з боку сил безпеки. 26 грудня Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Валерія Лутковська оголосила, що бере під особистий контроль розслідування жорстокого побиття активістки й журналістки Тетяни Чорнової. Вона була одним з головних організаторів антиурядових протестів, відомих як «Євромайдан», і

критикувала нібито неналежне використання державних ресурсів урядом (див. Розділ 2.а. «Насильство та переслідування»).

27 грудня Лутковська оприлюднила заяву, в якій висловила «глибоке занепокоєння» зростаючим тиском на активістів громадянського суспільства, в тому числі численними зареєстрованими нападами на учасників та організаторів мирних демонстрацій і на журналістів.

За словами Лутковської, протягом року її офіс отримував «десятки звернень» щодо нападів на організаторів, співорганізаторів та активістів, що брали участь в антиурядових демонстраціях у Феодосії, Ужгороді, Івано-Франківську, Луганську, Дніпропетровську, Харкові, Тернополі, Одесі, Сімферополі, Києві, у Київській області та Житомирі. Під час нападів у Сімферополі, Луганську, Ужгороді, Одесі й Харкові, як повідомляють, було завдано шкоди майну, в тому числі автомобілям, що належать активістам демонстрацій. Журналісти та представники засобів масової інформації в Києві, Київській області та Житомирі зазнавали «жорстокого побиття».

У той же час поборники прав людини повідомляли, що влада розпочала кримінальне розслідування щодо протестувальників «Євромайдану» у Львові, Луцьку, Чернігові, Чернівцях, Тернополі, Вінниці, Запоріжжі, Калуші, Харкові, Донецьку та Василькові.

Загалом працівники правоохоронних структур були ефективними, але мали місце серйозні випадки неправомірних дій та безкарності. Генеральна прокуратура розслідувала неправомірні дії сил безпеки, але правозахисні групи стверджували, що прокуратура не всі справи розслідувала належним чином і що стосовно численних випадків неправомірних дій судових справ порушено не було.

Уряд забезпечував підготовку персоналу правоохоронних структур щодо того, як стримувати неправомірні дії, а НУО проводили навчання з дотримання прав людини. Групи правозахисників зауважили, що влада не впровадила жодних серйозних реформ сил безпеки, а підготовка не призвела до жодних реальних змін. Загалом сили безпеки попереджували чи реагували на випадки громадського насильства. Однак у інших випадках вони самі застосовували надмірну силу для розгону протестів, а іноді не захищали мирних демонстрантів від переслідування чи проявів насильства з боку протестувальників-опонентів.

Після прояву насильства 30 листопада на «Євромайдані» Генеральна прокуратура розпочала кримінальне розслідування щодо міліції. Кілька високопосадовців було допитано про їхню роль, включаючи Володимира Сівковича, Заступника Секретаря Ради національної безпеки та оборони; Валерія Коряка, начальника Головного управління Міністерства внутрішніх справ у м. Києві, та Олександра Попова, голову Київської міської державної адміністрації. Правозахисні групи й політичні лідери опозиції заявляли, що ці посадовці просто виконували накази, і вимагали відставки міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка і секретаря Ради національної безпеки та оборони Андрія Ключова. На кінець року розслідування тривало, хоча влада не затримала чи арештувала жодного з офіцерів міліції чи інших урядових службовців, які, за повідомленнями, несуть відповідальність за віддання наказу та застосування надмірної сили проти учасників мирного протесту.

За даними Генеральної прокуратури, протягом перших десяти місяців було порушено 2857 кримінальних справ проти міліції про катування або поведження, що принижує людську гідність. Протягом того ж періоду прокуратура направила в суд 802 справи про можливе жорстоке поведження щодо 950 працівників правоохоронних органів, у тому числі 54 справи саме щодо можливого катування або поведження, що принижує людську гідність.

Генеральна прокуратура повідомила, що протягом перших дев'яти місяців влада порушила кримінальні справи щодо інших видів злочинів проти 146 працівників міліції. Більшість з цих справ пов'язана з корупцією та зловживанням владою.

Процедури арешту та поведження з затриманими

За законом, влада має право затримувати підозрюваного на три доби без ордера на арешт, після чого суддею повинен бути виданий ордер на продовження утримання. Відповідно до КПК, затримані повинні постати перед суддею протягом 72 годин, а досудове затримання повинно тривати не більше шести місяців у випадку незначних злочинів і не більше 12 місяців для серйозних злочинів. Згідно закону, громадяни мають право оскаржити арешт у суді або звернувшись до прокурора. Влада повинна відразу поінформувати затриманих про їхні права і негайно повідомити членів родини про арешт. Часто міліція не дотримувалась цих процедур.

За законом, держава повинна надати адвокатів підсудним, які не мають коштів на покриття витрат, пов'язаних із захистом їхніх інтересів у суді. Проте не завжди ця вимога виконувалась через брак адвокатів або через те, що адвокати, посилаючись на низьку оплату державою їхніх послуг, відмовлялись захищати малозабезпечених клієнтів. У січні уряд ввів у дію центри безкоштовної юридичної допомоги в кожній з 24 областей (одиниць адміністративного поділу), у Криму, а також у містах Києві та Севастополі. Відповідно до Міністерства юстиції, понад 3 тисячі юристів отримали право надавати безкоштовну юридичну допомогу.

Законом передбачена можливість звільнення під заставу, але численні підсудні не змогли сплатити призначену суму. Іноді суди накладали обмеження в пересуванні як альтернативу досудовому утриманню під вартою. Згідно з КПК, органи прокуратури не можуть застосовувати заходів обмеження свободи пересування або діяльності особи, що очікує суду, без постанови суду. Органи прокуратури повинні довести, що пропонувані ними запобіжний захід є мінімальним здатним забезпечити присутність підозрюваних на майбутніх судових слуханнях і не заважатиме провадженню кримінального судочинства.

Свавільний арешт: Влада продовжувала здійснювати свавільні арешти, зокрема для добування свідчень, які можуть бути використані проти затриманих. Повідомлялось про несанкціоновані арешти, і міліція іноді не вела облік або не реєструвала затриманих підозрюваних. Крім того, суди нерідко подовжували термін утримання, щоб дати міліції більше часу на отримання зізнань.

1 грудня міліцією були заарештовані дев'ятеро активістів, запідозрених в участі в антиурядових протестах біля будівлі Адміністрації президента на вулиці Банковій у Києві. Суд залишив усіх дев'ятьох під вартою на два місяці досудового ув'язнення. Активісти правозахисних організацій, що були присутні в залі суду, повідомляли про численні процедурні та матеріально-правові порушення, включно з недостатністю доказів для визнання активістів винними. У середині грудня рішенням Київського апеляційного суду вісім з дев'яти активістів були звільнені. До двох було застосовано запобіжний захід у вигляді часткового домашнього арешту; чотирьох звільнили без застави, але на умові, що вони не покидатимуть місця проживання і співробітничатимуть зі слідчими; ще двоє визнали себе винними і сплатили штрафи в розмірі 850 гривень (105 доларів). Попри те, що вісьмох активістів було звільнено від досудового ув'язнення, кримінальне обвинувачення проти

них залишалось у силі. У випадку визнання їх винними вони могли б бути засуджені на термін до восьми років ув'язнення.

30 квітня Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) постановив, що затримання в серпні 2011 року колишнього прем'єр-міністра Тимошенко було свавільним і що її апеляційна скарга не отримала належного судового перегляду, що є порушенням права на свободу згідно Статті 5 Європейської Конвенції про захист прав людини.

Досудове ув'язнення: За даними Міністерства внутрішніх справ і ДПтС, завдяки запровадженню КПК на 34 відсотки зменшилась кількість осіб, до яких було застосовано досудове ув'язнення і які перебували в слідчих ізоляторах по всій країні. Наприклад, у 2012 році суди залишали під вартою в очікуванні суду в середньому 2800 осіб щомісяця. У вересні 2013 року цей середньомісячний показник становив близько 700 осіб. У період до 18 серпня в слідчих ізоляторах перебувало 18100 осіб порівняно з 32000 у 2012 році.

е. Відмова в забезпеченні справедливого публічного судового процесу

Попри те, що конституція передбачає незалежну судову систему, суди й надалі залишались об'єктом політичного тиску та корупції, були неефективними, не мали суспільної довіри. В деяких випадках результати судових розглядів справляли враження визначених заздалегідь.

На думку більшості українських та міжнародних експертів, ряд осіб стали жертвами політично вмотивованих судових переслідувань після того, як їм було відмовлено в праві на справедливий публічний судовий розгляд; серед них була і колишній прем'єр-міністр Тимошенко, засуджена в 2011 році за зловживання посадовим становищем.

Судді продовжували скаржитись на розмивання розподілу повноважень між виконавчою та судовою гілками влади. Деякі з суддів заявляли, що політики високого рангу чинили на них тиск, примушуючи вирішувати судові справи на їхню користь, незважаючи на конкретні обставини справ. Тривалі судові розгляди, зокрема в адміністративних судах, неналежне фінансування судів, недостатня юридична підтримка підсудних, а також нездатність судів забезпечити виконання своїх рішень також перешкождали застосуванню права на справедливий суд.

12 вересня Вищий адміністративний суд позбавив Ігоря Маркова, народного депутата від Партії регіонів, депутатського мандата. На думку політичних спостерігачів, це була відплата за його публічно висловлену незгоду з партійним керівництвом. У суперечливому рішенні суду зазначалося, що Марков сфальсифікував результати голосування, аби отримати місце під час парламентських виборів у жовтні 2012 року. 22 жовтня міліція арештувала Маркова за участь у жорстокій бійці з проурядовими протестувальниками в Одесі у 2007 році. Влада направила справу до одного з судів у Києві, і на кінець року Марков залишався у в'язниці.

6 березня Вищий адміністративний суд позбавив парламентського мандату народного депутата від партії Батьківщина Сергія Власенка. Суд постановив, що Власенко порушував правила парламентської етики, виступаючи в ролі адвоката захисту колишнього прем'єр-міністра Тимошенко, будучи в той же час членом парламенту. Власенко заявив, що рішення суду є політично вмотивованим, оскільки його дії не порушують ані правил етики, ані інших обмежень щодо професійної діяльності членів парламенту.

8 лютого Вищий адміністративний суд скасував обрання до парламенту Павла Балого та Олександра Домбровського, посилаючись на порушення прав виборців. Суд постановив позбавити обох народних депутатів їхніх мандатів і провести перевибори у їхніх округах. Балого і Домбровський подали скарги до ЄСПЛ, стверджуючи, що рішення суду політично вмотивовані.

Процедури судового розгляду

У КПК від 2012 року процедури переглянуті таким чином, аби зменшити стимули до отримання зізнання силою; спрощене розслідування, запроваджені змагальні кримінальні процеси й альтернативи досудовому ув'язненню, покращені гарантії застосування належних правових процедур. Суддя з активного розслідувача перетворюється на фахівця, що приймає рішення; дозволений перехресний допит свідків сторонами звинувачення й захисту; передбачена можливість узгодженого визнання вини. Разом з тим, спостерігачі судової практики зазначали необхідність подальшого реформування, покликаного обмежити повноваження Генеральної прокуратури, і створити неупереджену й незалежну систему кримінального правосуддя, що відповідає б міжнародним зобов'язанням України.

Не існує всеосяжної системи суду присяжних. Рішення у більшості справ приймаються суддею одноосібно, хоча у слуханнях щодо звинувачень, які передбачають максимальне покарання у вигляді довічного ув'язнення, беруть участь двоє суддів та троє народних засідателів, які мають певну юридичну підготовку.

Згідно з КПК, підсудні мають право користуватись презумпцією невинуватості. Вони мають право бути негайно поінформованими щодо висунутих проти них звинувачень. Вони також мають право на публічний судовий розгляд справи без надмірних затримок, на конфіденційне спілкування з адвокатом на власний вибір (або з адвокатом, наданим за державні кошти), на достатній час та приміщення для підготовки захисту, на вивчення доказів, які є в розпорядженні державного обвинувача, на очну ставку зі свідками, що виступають проти них, і на представлення власних свідків та доказів. Вони також мають право відмовитися давати свідчення чи зізнання у вині, а також право на апеляцію. Іноді державні посадові особи порушували принцип презумпції невинуватості, виступаючи з публічними висловлюваннями щодо справ, розгляд яких триває або рішення щодо яких очікується.

КПК обмежив тривалість досудового утримання, проте високий відсоток звинувачувальних вироків ставив під сумнів дотримання принципу презумпції невинуватості. Хоча закон вимагає, щоб судові процеси були відкритими, часто розмір приміщень судів був надто малим, а іноді суди не дозволяли представникам засобів масової інформації спостерігати за процесом. Вимога закону про те, що судовий розгляд повинен починатись не пізніше ніж через три тижні після того, як позивач висунув кримінальні обвинувачення, виконувалася рідко, і часто минали місяці, перш ніж обвинувачений поставав перед судом. У складних випадках справа потрапляла до суду навіть через довший час. Правозахисні групи повідомляли, що час від часу представники влади стежили за зустрічами між адвокатами та їхніми клієнтами.

КПК передбачає вдосконалений процес апеляційного провадження як для підсудних, так і для обвинувачення. Апеляційні суди більше не мають змоги знімати обвинувачення або вимагати нового судового слідства на підставі відсутності документів, так само як не мають права примушувати обвинувачених підписувати копії відсутніх документів.

У серпні 2012 року новим законом адвокатів було об'єднано в єдину колегію – Національну асоціацію адвокатів (НАА), яка має на меті поглиблення незалежності юристів, створення єдиного реєстру юристів та розширення професійних прав та гарантій для осіб, що займаються юридичною практикою.

За повідомленнями засобів масової інформації, 17 листопада пов'язані з опозицією юристи були позбавлені можливості голосувати у виборах голови НАА, а декілька юристів, що висловлювали критику на адресу нового голови, отримали стягнення. Українська Гельсінська спілка з прав людини охарактеризувала цю ситуацію як придушення інакодумців і порушення прав юристів. На кінець року суд відхилив усі клопотання про зняття з посади голови НАА.

Протягом року парламент так і не затвердив запропонований законопроект, спрямований на обмеження повноважень Генеральної прокуратури. Експерти з прав людини і міжнародні правові експерти висловили розчарування незначним обсягом поправок, розглянутих парламентом. Вони наполягали на більш далекосяжних реформах, які б дозволили поглибити професіоналізм, підвищити етичні норми та обмежити повноваження прокуратури на застосування своєї влади поза межами кримінального процесу, включно з так званими прокурорськими перевітками.

Політичні в'язні та затримані

Протягом року органи влади вибірково затримували й притягували до судової відповідальності членів політичної опозиції та громадянських активістів, що брали участь у мирних антиурядових протестах. Продовжувались арешти опозиційних політиків.

У відповідь на демонстрації «Євромайдану», що розпочалися 21 листопада і тривали на кінець року, Міністерство внутрішніх справ ініціювало понад 50 розслідувань адміністративних і кримінальних порушень, нібито скоєних приватними особами.

Проти ряду протестувальників, побитих спецпідрозділом Беркут під час цих демонстрацій, згодом були висунуті обвинувачення в адміністративних та кримінальних злочинах. Серед тих, хто зазнав жорстокого поводження, були четверо осіб, затриманих 24 листопада біля будівлі Кабінету міністрів, 34 особи, що серйозно постраждали й були затримані 30 листопада на Майдані

Незалежності, та дев'ять осіб, затриманих 1 грудня на Банковій вулиці, які були госпіталізовані з численними ушкодженнями. Активісти правозахисних організацій стверджували, що під загрозою кримінального обвинувачення багато хто з затриманих відмовився подавати скарги на дії міліції.

Під час протестів «Євромайдану» в інших частинах країни влада обвинуватила шістьох активістів у Луцьку в кримінальних злочинах за винесення портретів президента Віктора Януковича з трьох будівель обласної ради на знак протесту проти силового розгону протестувальників 30 листопада в Києві. У разі засудження вони можуть отримати покарання у вигляді чотирирічного позбавлення волі. У Черкасах районний суд виніс вирок активістові Ярославу Приходьку про двомісячний домашній арешт за підняття прапора ЄС перед будівлею міської ради. На кінець року щодо Приходька слідство тривало.

Попри те, що 25 грудня парламентом було ухвалено новий закон, яким нібито припинялися всі адміністративні та кримінальні справи, відкриті проти учасників протестів на «Євромайдані» в період з 21 листопада по 25 грудня, на кінець року вищі судові посадовці мали сумнів у тому, чи цей закон можна застосовувати.

На кінець року у в'язниці залишалася колишній прем'єр-міністр Тимошенко. В 2011 році, в ході судового процесу, який численні українські та міжнародні спостерігачі розцінили як політично вмотивований, її було засуджено за зловживання службовим становищем і нецільове використання державних коштів. Спостерігачі зауважували, що попри те, що уряд має право розслідувати корупцію, судові переслідування не повинні бути вибірковим або політично вмотивованим.

Тимошенко було засуджено до 7 років ув'язнення з зобов'язанням сплатити державі 1,5 мільярдів гривень (190 мільйонів доларів) компенсації за збитки, завдані угодою про закупівлю природного газу, яку вона підписала з Росією в 2009 році. У лютому 2012 року колишнього міністра внутрішніх справ Юрія Луценка засудили до чотирьох років ув'язнення за незаконне підвищення по службі його водія та надання дозволу на фінансування святкування Дня міліції в 2009 році. В серпні 2012 року його вдруге було визнано винним у зловживанні службовим становищем за неналежне поновлення дозволу на міліцейське спостереження.

7 квітня Президент Янукович помилував Луценка і колишнього міністра екології Георгія Філіпчука.

У липні 2012 року ЄСПЛ постановив, що арешт та утримання під вартою Луценка були свавільними і такими, що порушували Статтю 5 Європейської конвенції з прав людини. Суд також постановив, що влада порушила Статтю 18 Конвенції, неправомірно подовживши утримання Луценка після пред'явлення звинувачення. ЄСПЛ присудив державі сплатити штраф у розмірі 15 тисяч євро (20250 доларів) як компенсацію і відхилив апеляцію з боку уряду.

Цивільне судочинство та засоби правового захисту

Конституція і законодавство передбачають право громадян шукати в суді відшкодування за будь-які рішення, дії чи бездіяльність з боку національних та місцевих посадових осіб, що порушують їхні права людини. Але неефективна й корумпована судова система обмежувала користування правом на відшкодування. Громадяни також можуть подати колективне оскарження законодавчого акту, якщо, на їхню думку, він може порушувати основні права і свободи. Громадяни можуть звертатись до парламентського омбудсмена з прав людини в будь-який час і до ЄСПЛ після вичерпання всіх засобів правового захисту в країні.

Рішення регіонального суду з прав людини

Відповідно до положень Європейської конвенції з прав людини, громадяни можуть звертатися до ЄСПЛ про відшкодування заявлених порушень прав людини державою. Протягом перших одинадцяти місяців ЄСПЛ оприлюднив 60 судових рішень проти держави, більшість з яких були пов'язані з порушенням права на справедливий суд, надмірно довгим судовим розглядом, порушенням права на свободу і безпеку, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням. Протягом перших семи місяців ЄСПЛ розглянув 4655 заяв проти України.

Незалежні спостерігачі відзначали, що, хоч уряд іноді виплачував відшкодування, визначені ЄСПЛ, але так і не запровадив жодних реформ, які б усували корінні причини численних справ, що направлялися до суду, і не виділив достатньо коштів, щоб сплатити всі штрафи.

f. Свавільне втручання у приватне і сімейне життя, порушення, недоторканності житла чи таємниці листування

Конституція забороняє такі дії, але влада загалом не зважала на цю заборону.

Протягом року організації громадянського суспільства повідомляли, що СБУ посилювала свій тиск і залякування, безпідставно допитуючи громадянських активістів та представників НУО і намагаючись зібрати списки членів та інформацію про плани НУО на майбутнє. Активісти також стверджували, що СБУ зірвала кілька організованих громадянським суспільством молодіжних заходів. На думку активістів, СБУ намагалась відмовити їх від їхньої діяльності.

25 листопада опозиційні політики звинуватили СБУ в незаконному контролі за їхніми телефонними розмовами та електронним листуванням під час протестів «Євромайдану». Вони змусили підозрюваних працівників СБУ вийти з автомобіля, припаркованого неподалік штаб-квартири «Євромайдану», і вимкнути апаратуру стеження.

За законом, СБУ не може здійснювати нагляд або обшуки без виданого судом ордеру. В екстрених ситуаціях влада може віддати наказ про проведення обшуку без попереднього судового дозволу, але повинна звернутись до суду за схваленням одразу після початку розслідування. На Генеральну прокуратуру покладено конституційний обов'язок забезпечувати дотримання закону всіма правоохоронними органами. Громадяни мають законне право ознайомитися з досьє на них, яким володіє СБУ, і законне право на відшкодування збитків, заподіяних у результаті розслідування. Загалом влада не поважала ці права через відсутність виконавчого законодавства, і багато хто з громадян не знали про свої права і не розуміли, що влада втрутилась у їхнє приватне життя.

21 травня Олег Тягнибок, опозиційний політик і лідер політичної партії Свобода, заявив, що влада незаконно підслуховувала його приватні телефонні розмови. 30 березня опозиційний політик Арсеній Яценюк стверджував, що працівники правоохоронних органів стежили за ним під час поїздки до західної частини країни для участі в партійному з'їзді.

У липні парламент схвалив поправки до закону про захист персональних даних стосовно передачі функції нагляду від Державної служби з питань захисту персональних даних до парламентського омбудсмена з прав людини.

Набуття законом чинності було заплановане на січень 2014 року. Групи громадянського суспільства наголошували, що, незважаючи на внесені зміни, у держави немає досвіду й ресурсів для забезпечення захисту персональних даних. Вони стверджували, що закон, уперше прийнятий в 2012 році, порушує право на таємницю приватного життя, дозволяючи розповсюдження великої кількості конфіденційної приватної інформації серед численних державних організацій без ужиття належних заходів для захисту недоторканності даних.

Розділ 2. Дотримання громадянських свобод, у тому числі таких:

а. Свобода слова та преси

Уряд не завжди і не повною мірою поважав права на свободу слова і преси, гарантовані конституцією та законодавством.

Журналісти та власники засобів масової інформації іноді відступали під тиском і залякуванням з боку влади і запроваджували самоцензуру, а влада намагалась давати вказівки щодо змісту публікацій у ЗМІ. Крім того, збільшилась кількість повідомлень про те, що місцеві посадовці та невідомі порушники залякували й чинили насильство проти журналістів, зокрема, протягом кількох тижнів після початку антиурядових протестів 22 листопада в Києві. Протягом року уряд і пов'язані з ним бізнес-структури продовжували посилювати контроль за національними телеканалами та частотами цифрового мовлення.

Свобода слова: Громадяни могли критикувати уряд публічно й приватно. Протягом року влада залякувала громадські зібрання з метою перешкоджання проведенню громадянських і політичних мітингів, налаштованих критично до уряду.

За даними Інституту масової інформації (ІМІ), української групи з захисту діяльності ЗМІ, протягом року було зареєстровано 496 порушень свободи слова. Це вдвічі більше кількості випадків, зареєстрованих ІМІ в 2012 році (283) і в шість разів більше, ніж у 2009 році (79). Найбільшу кількість порушень було зареєстровано в категорії «перешкоджання журналістській діяльності».

30 вересня невстановлені особи, що мали біджі преси, зірвали в Києві перегляд документального фільму про скандально розкішну резиденцію

президента Януковича. Міліція вивела цих осіб з кінотеатру і скасувала перегляд нібито через загрозу вибуху бомби. Невідомі особи також намагалися зірвати перегляд цього документального фільму в Миколаєві, Севастополі, Сімферополі, Одесі, Донецьку та Черкасах.

У травня міліція скасувала семінар з розбудови громадянського суспільства за допомогою нових технологій в Івано-Франківську нібито через загрозу вибуху. Міліція очистила тільки той поверх будівлі, на якому було місце проведення семінару, дозволивши всім іншим мешканцям чотириповерхової будівлі залишатись на місцях. Перш ніж дозволити учасникам семінару розійтись, представники влади зібрали їх усіх в окремій будівлі й записали їхні особисті дані. Повторно зібрати семінар влада не дозволила.

У квітні один з членів міської ради Донецька, член компартії, брав участь у протесті, який спричинив закриття семінару з розбудови громадянського суспільства за допомогою нових технологій. Міліція стояла осторонь, у той час як 200 учасників протесту штурмували місце його проведення й залякували учасників.

Свобода преси: Незалежні засоби масової інформації та канали новин в інтернеті діяли активно і висловлювали різноманітні погляди, проте і незалежні, і державні засоби масової інформації вдавалися до самоцензури, коли оприлюднювали сюжети, які б могли спричинити критику на адресу влади. Незалежне телевізійне мовлення практично перестало існувати на державному рівні, оскільки пов'язані з владою бізнес-структури і в деяких випадках урядові посадовці встановили фактичну монополію власність на крупні канали.

Громадське ТБ, новий самостійний інтернет-канал новин, розпочав мовлення протягом перших тижнів після початку антиурядових протестів 22 листопада. Стиль передач був змодельований за зразком міжнародних публічних каналів телерадіомовлення, таких як BBC та Euro News, для надання повідомлень, що ґрунтуються на фактах і не піддаються цензурі, щодо розвитку подій, пов'язаних з громадянським рухом «Євромайдану» та триваючими протестами на Майдані Незалежності. Наприкінці листопада і в грудні сигнал Громадського ТБ часто глушили. Влада здійснила наліт на його офіс, а під час подальшого обшуку було знищено дороге обладнання. Декілька інших онлайн-джерел новин, такі як Радіо Свобода, Еспресо TV і Спільно ТВ, також стикалися з порушенням сигналу.

Національна рада з питань телебачення і радіомовлення, яка призначає частоти мовлення, залишалася скритною та уникала реформування. Рада застосовувала свою владу при розподілі нових ліцензій на мовлення цифрового телебачення так, аби чинити тиск або карати певні телевізійні станції з заангажованою політичною метою. Переважну більшість національних і регіональних ліцензій на цифрове мовлення було видано станціям, що належали урядові, були проурядовими або перебували у власності прибічників правлячої партії Регіонів.

Насильство та переслідування: За даними ІМІ, української організації, що займається захистом засобів масової інформації, протягом року стався 101 випадок нападів на журналістів та залякування їх. Більшість нападів (70) були спрямовані проти журналістів, які висвітлювали протести й масові демонстрації. Було вчинено напади на офіси 11 різних ЗМІ з пострілами крізь вікна та пошкодженням майна. Крім того, протягом року міліція арештувала або затримала п'ять журналістів. Протягом трьох років підряд рейтинги країни щодо свободи засобів масової інформації, що складаються міжнародними групами, такими як Freedom House і Репортери без кордонів, знижувались.

25 грудня кілька чоловіків переслідували автомобіль, яким керувала журналістка й громадянська активістка Тетяна Чорновол, і врешті решт зіштовхнули його з дороги неподалік від Києва. Вони розбили вікно автомобіля, і коли Чорновол намагалася втекти пішки, жорстоко побили її і втекли. ДАІ доправила Чорновол до лікарні, де лікарі розпочали серію невідкладних операцій, аби усунути пошкодження, яких зазнали її обличчя й тіло. За кілька годин до того Чорновол зробила знімки розкішної резиденції Міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка. Інтернет-сайт новин *Українська правда* оприлюднив ці фото під заголовком «Тут живе кат! Маєток міністра МВС Віталія Захарченка».

У грудні сили безпеки нападали на журналістів, що висвітлювали мирні антиурядові демонстрації в Києві. Напади були скоєні проти більш ніж 50 журналістів, які представляли національні та міжнародні ЗМІ і які в деяких випадках зазнали тяжких ушкоджень. Міліція ігнорувала журналістські посвідчення представників преси. Крім того, одного журналіста було арештовано під час висвітлення ним подій «Євромайдану».

21 липня двоє осіб у Донецьку напали на Олега Богданова, журналіста з інтернет-видання *Дорожній контроль*, який розповідав про роботу місцевої

ДАІ. Він зазнав серйозних ушкоджень. Прокуратура розпочала слідство, а створена президентом Міжвідомча робоча група з аналізу стану додержання законодавства про свободу слова та захист прав журналістів заявила, що слідкуватиме за ходом розслідування.

18 травня люди, нібито найняті для того, щоб спровокувати конфлікт і застосувати насильство до учасників маршу опозиції, побили двох журналістів, Ольгу Сніцарчук і Влада Содея. ЗМІ оприлюднили фотографії нападу, які підтверджують заяву жертв про те, що міліція не вжила жодних заходів, аби припинити напад чи відреагувати на прохання про допомогу. Влада встановила особу чотирьох нападників. Один з них заявив про свою невинуватість і на кінець року очікував суду, а троє інших визнали вину і отримали умовне покарання.

Цензура або обмеження змісту: Місцева та обласна влада контролювала засоби передачі інформації місцевих телестанцій. Станції, запідозрені в прихильності до лідерів опозиції чи критичному ставленні до уряду, часто стикалися з технічними труднощами. ІМІ повідомив, що протягом року отримав 63 скарги на цензуру і що численні журналісти крупних місцевих видань (*Форбс*, *Кореспондент*) та телевізійних каналів були змушені звільнитись через цензуру та інші види тиску, спрямовані на контроль змісту.

У липні в сітці мовлення кабельних мереж 12 найбільших міст країни знову з'явився колись незалежний телеканал TVi після силового поглинення у квітні 2012 року. Після рейду на офіс попередніх власників у липні 2012 року податкова служба звинуватила їх у податкових порушеннях, а оператори кабельних мереж виключили канал зі своїх програм телепередач. Незалежні журналісти висловлювали припущення, що Національна рада з питань телебачення і радіомовлення примушувала кабельні компанії відключити або перевести TVi на інші частоти.

Також у липні телеканал ТВА у Чернівцях, який належить опозиційному народному депутатові Андрієві Пишному, припинив мовлення через пожежу в приміщенні державної телекомпанії, чиєю апаратною користувався ТВА та інші станції для передавання своїх програм. Рідина з вогнегасників пошкодила обладнання ТВА. Техніки ТВА полагодили обладнання, але влада не дозволила їм знов змонтувати його і відновити регулярне мовлення. Три інші місцеві канали, які тримали обладнання в апаратній, або не постраждали від пожежі, або відновили мовлення.

Закони про наклеп/ Національна безпека: Наклеп є цивільним правопорушенням, і закон обмежує розмір відшкодувань у судових справах. Загалом преса може публікувати критичні матеріали та думки безкарно. Посадові особи мають менше засобів правового захисту від критики, ніж інші громадяни.

Однак місцеві медіа-спостерігачі продовжували висловлювати занепокоєння високим рівнем матеріального відшкодування, якого вимагали і який присуджували за нібито наклепи. Державні організації і публічні діячі зокрема погрожували поданням цивільних позовів за нібито шкоду, заподіяну «честі й гідності особи», аби вплинути або залякати пресу та журналістів, що займаються журналістськими розслідуваннями.

Свобода інтернету

Влада не обмежувала доступу до інтернету. Окремі особи й групи могли брати участь у мирному висловлювання думок через інтернет, в тому числі за допомогою електронної пошти. Правоохоронні органи здійснювали моніторинг інтернету, іноді без належного юридичного дозволу. Нещодавні дослідження виявили, що понад 50 відсотків дорослих є регулярними користувачами інтернету.

Міжнародні й українські організації, що займаються захистом засобів масової інформації, вважали, що за кібер-атаками та іншими спробами дискредитувати незалежні ЗМІ в інтернеті стоять урядові організації або найняті професійні хакери.

У серпні невідомі особи запустили новий веб-сайт, *Українська кривда*, дизайн якого було скопійовано з провідного веб-сайту політичних новин і коментарів *Українська правда*. Мішенню фальшивого веб-сайту стали незалежні журналісти, яких на ньому було звинувачено в отриманні та привласненні коштів від західних урядів.

Щонайменше 15 журналістів та представників НУО, що контролюють дотримання свободи слова у ЗМІ, повідомляли про кібер-атаки, внаслідок яких було розголошено їхні персональні дані та електронне листування. Виконавчий директор ІМІ Оксана Романюк звернулась до міліції та прес-секретаря Президента Януковича з проханням розпочати офіційне слідство щодо несанкціонованого доступу до її електронної пошти та персонального комп'ютера. Отримана в результаті кібер-атаки інформація була

опублікована на *Українській кривді*. Медійні спостерігачі стверджували, що *Українську кривду* підтримують бізнес-структури, наближені до Президента Януковича. Станом на кінець року розслідування згаданих інцидентів тривало.

10 грудня Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, затвердила нові правила, що зобов'язують інтернет-провайдерів придбати обладнання, яке дозволяє вести спостереження за їхніми клієнтами з метою сприяння розслідуванням правоохоронними органами. Ці правила є обов'язковими і повинні були набути чинності одразу після реєстрації та оприлюднення їх Міністерством юстиції..

Академічні свободи та культурне життя

Не було повідомлень про обмеження з боку влади академічних свобод і культурних заходів.

в. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Свобода зібрань

Конституція загалом надає право на свободу зібрань, проте влада порушувала це право, впливаючи на суди, аби ті приймали сторону місцевих та загальнодержавних органів влади і забороняли проведення протестів та демонстрацій.

Організатори повинні заздалегідь повідомити органам влади про заплановану демонстрацію чи протест, а місцева влада має можливість оскаржити законність запланованого заходу.

Єдиним нормативним документом, що окреслює процедури організації демонстрацій і протестів, є прийнята ще за радянських часів (1988 року) постанова, що дає судам широкі повноваження, щоб на свій розсуд дозволяти або відмовляти в дозволі на підставі захисту населення від можливих порушень порядку або злочинів. Влада нерідко забороняла протести та демонстрації на сумнівних підставах.

За інформацією груп громадянського суспільства, протягом року кількість обмежень свободи зібрань та адміністративних санкцій за їх порушення

зменшилась. Протягом перших шести місяців суди ставали на бік місцевої влади й відмовляли в дозволі на демонстрації в 65 відсотках випадків проти 84 відсотків у 2012 році. Разом з тим, суди повідомляли, що за перші півроку влада оскаржила 56 рішень порівняно з 349 у 2012 році та 237 у 2011 році.

У випадках, коли влада не оскаржувала в суді акцій протесту або коли вони відбувалися на порушення постанови суду, влада залучала великі сили міліції, що іноді перевищували кількість протестувальників. Зазвичай міліція дозволяла проводити провладні протести без втручання, за винятком кількох вартих згадування випадків.

24 листопада міліція затримала чотирьох активістів біля будівлі Кабінету міністрів у Києві під час акції протесту, спрямованої на блокування входу до будівлі. Пізніше влада відпустила трьох із них під частковий домашній арешт на час розслідування кримінальних звинувачень проти них. Останньому активісту, Олегові Матяшу зі Львова, суд призначив покарання у вигляді трьох років позбавлення волі з іспитовим терміном.

30 листопада міліція в кількості близько 2000 чоловік штурмувала Майдан Незалежності (Майдан) у Києві, де близько 300 демонстрантів мирно ночували в наметах у рамках цивільної акції, покликаної висловити невдоволеність урядом. За словами свідків, поліція діяла без жодних провокацій з боку демонстрантів. Спершу правоохоронні органи відключили місцеву мережу мобільного зв'язку, а потім почали розганяти протестувальників, включно з дітьми, з майдану, застосовуючи кийки та інші форми фізичної сили. Численні демонстранти отримали травми й були госпіталізовані. Міліція арештувала 34 особи, головним чином, студентів університетів Львова та Києва. 30 особам було висунуте обвинувачення в адміністративних порушеннях, проте станом на кінець року жодного вердикту судами винесено не було.

1 грудня, у відповідь на такий розвиток подій, до демонстрацій на Майдані приєднались десятки тисяч людей. Незважаючи на те, що протест у цілому був мирним, кілька запеклих сутичок відбулось біля будівлі Адміністрації Президента, де спецпідрозділ міліції Беркут силою розганяв протестувальників, поранивши десятки й затримавши дев'ятеро осіб.

11 грудня міліція спробувала силою витіснити учасників протесту з вулиць, прилеглих до будівель Кабінету Міністрів, парламенту, Адміністрації Президента і Київської міської держадміністрації. Міліція заявляла, що

виконує рішення суду, що забороняє зібрання в центрі міста біля урядових будівель. Після сутичок з міліцією по невідкладну медичну допомогу звернулося понад три десятки людей. Міліція арештувала вісьмох чоловік за адміністративні порушення і того ж дня звільнила їх.

У листопаді та грудні надходили численні повідомлення про те, що університети чинили тиск на студентів, аби ті не брали участі в протестах «Євромайдану». У грудні Генеральна прокуратура вимагала від Київського національного університету ім. Тараса Шевченка надати персональні дані студентів та викладачів, які були відсутні 29 листопада. Крім того, міліція, за повідомленнями, намагалася зібрати персональні дані студентів Українського католицького університету (УКУ) м. Львова, які брали участь у протестах. Влада порушила кримінальні справи проти кількох студентів УКУ. Інші студенти отримували анонімні дзвінки з попередженнями про наслідки участі в протестах і «балакучість в інтернеті».

11 квітня міліція затримала активістів Демократичного Альянсу біля резиденції Президента Януковича в Межигір'ї. Заплановане там зібрання було заборонене судами під тим приводом, що воно перешкоджатиме заходам з боротьби проти весняної повені. Активісти прибули до Межигір'я і виявили, що ніякої повені немає. Міліція утримувала одного з затриманих активістів протягом семи днів.

Свобода об'єднань

Конституція і законодавство гарантують свободу об'єднань. У цілому влада поважала це право, хоча деякі обмеження залишалися.

Організації повинні дотримуватись вимог реєстрації, проте не було жодних повідомлень про те, що влада користувалась ними для розпуску існуючих організацій чи запобігання створенню нових. 1 січня набув чинності новий закон про громадські об'єднання, що передбачає спрощення вимог до реєстрації НУО та зняття обмежень з їхньої діяльності. Групи громадянського суспільства загалом підтримали новий закон (дивіться Розділ 5).

с. Свобода віросповідання

Дивіться *Доповідь про стан релігійних свобод* у звіті Державного Департаменту на www.state.gov/j/drl/irf/rpt/.

d. Свобода пересування, внутрішньо переміщені особи, захист біженців та осіб без громадянства

Конституція і законодавство гарантують громадянам свободу пересування в країні, подорожей за кордон, еміграції та репатріації. Органи влади в цілому поважали ці права. За повідомленнями міжнародних та вітчизняних організацій, система захисту шукачів притулку, осіб без громадянства та інших, кого це стосується, не діяла ефективно.

Захист біженців

Опублікований у липні звіт УВКБ ООН містив висновок про те, що незважаючи на «значний прогрес», система притулку країни потребує «фундаментальних удосконалень». Далі УВКБ ООН рекомендувало іншим країнам не повертати шукачів притулку до України, оскільки там їм не може бути гарантовано застосування справедливої та ефективної процедури ухвалення статусу біженця або ефективного захисту від примусового повернення. Крім того, влада іноді відмовляла УВКБ ООН в доступі до зацікавлених осіб.

Доступ до притулку: Законодавство гарантує надання притулку або статусу біженця, і влада створила правову систему для захисту біженців. Проте міжнародний захист біженців і шукачів притулку був недостатнім через недоліки в законодавстві та системі виконання.

Правозахисні групи зазначали, що закон про біженців не цілком відповідає міжнародним стандартам через надто вузьке визначення того, хто є біженцем. Закон дає можливість владі відхиляти багато клопотань про надання притулку без законних підстав, залишаючи шукачів притулку без документів, а отже вразливими до частих перевірок з боку міліції, штрафів, затримань та експлуатації. П'ятиденний термін оскарження позбавляв шукачів притулку можливості оскаржувати рішення щодо їхнього затримання чи депортації.

УВКБ ООН зазначало, що Департаменту у справах біженців Державної міграційної служби (ДМС) бракувало достатньої автономії, щоб приймати неупереджені рішення щодо статусу біженця. Через брак такої автономності на рішення щодо надання притулку впливали інші чинники, такі як занепокоєння нерегулярною міграцією.

Недостатній доступ до кваліфікованих перекладачів також уповільнював виконання всього спектру процедур надання притулку. Міжнародні спостерігачі зазначали, що влада не виділяла ресурсів на перекладачів, що породжувало можливості для корупції й підривало справедливість процедур розгляду клопотань про надання притулку.

У 2012 році влада відмовила у статусі біженця в 115 випадках особам, яким пізніше інші уряди цей статус надали, визнавши, що вони мали законні підстави для його набуття згідно з положеннями програми переселення УВКБ ООН. Згодом ці уряди прийняли тих осіб як біженців.

14 жовтня УВКБ ООН висловило занепокоєння тим, що влада відмовила одному сирійському шукачеві притулку у в'їзді в країну. Прикордонники в одеському аеропорту не впустили громадянина Сирії, що не мав візи. УВКБ ООН закликала владу забезпечити сирійським громадянам-шукачам притулку доступ на територію країни і застосування відповідних процедур надання притулку.

Влада виявляла дискримінаційне ставлення до клопотань про надання притулку від осіб з Росії, Білорусі та країн Середньої Азії. За перші дев'ять місяців влада задовольнила 38 клопотань з цих країн. 49 з 99 клопотань сирійських шукачів притулку отримали позитивне рішення.

Законодавство дозволяє ДМС і Державній прикордонній службі віддавати наказ про утримання особи в одному з двох центрів утримання мігрантів без рішення суду. Не існувало жодної процедури судового перегляду таких наказів про утримання. Влада може тримати людей в центрах утримання мігрантів до 12 місяців, якщо затримані не здатні довести, що мають законну підставу для перебування в країні. За даними УВКБ ООН, 28 відсотків осіб, утримуваних у центрах утримання мігрантів, були шукачами притулку.

Примусове повернення: Влада не забезпечувала надання захисту від вислання або повернення біженців до країни, де були підстави вважати, що їхньому життю або свободі могла загрожувати небезпека через їхню расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи або політичні переконання. УВКБ ООН охарактеризувала примусове повернення як «значною мірою приховане явище», оскільки особи, що шукають притулку, можуть не отримувати правової допомоги або послуг перекладу в пунктах перетину кордону чи в пунктах тимчасового утримання, а отже не

мають змоги подати клопотання про надання притулку перш, ніж їх депортують.

5 лютого в Київському міжнародному аеропорту «Бориспіль» органами влади було затримано Абдумаліка Абдулладжанова, колишнього прем'єр-міністра Таджикистану і визнаного біженця. Таджикицька влада зажадала його екстрадиції, аби він відповів за звинуваченнями в кримінальних злочинах у Таджикистані. Українська влада звільнила Абдулладжанова 4 квітня після запиту з боку УВКБ ООН.

Правозахисні групи зазначали, що закон про біженців не передбачає прямо надання захисту біженцям війни, жертвам масового насильства або особам, яким було відмовлено в притулку і які в разі депортації можуть опинитися під загрозою катувань або втрати життя чи волі. Інші закони передбачають певний рівень захисту шукачів притулку від примусового повернення.

Жорстоке поводження з біженцями: Влада часто затримувала шукачів притулку на тривалий час без рішення суду. Також неодноразово здійснювалось затримання шукачів притулку з метою їхньої депортації. Біженці та шукачі притулку, особливо з Африки та Азії, іноді ставали жертвами жорстоких нападів на расовому ґрунті. Шукачі притулку в пунктах тимчасового утримання іноді не мали змоги подати документ на отримання статусу біженця у встановлені терміни і мали обмежений доступ до правової та іншої допомоги.

Доступ до основних послуг: Правозахисні групи повідомляли про те, що шукачі притулку не мали ані соціальних та економічних прав, ані допомоги. Влада не забезпечувала їх курсами вивчення мови, соціальною допомогою чи допомогою в працевлаштуванні, і більшість шукачів притулку були не в змозі отримати дозвіл на працю, якого вимагає закон. Дехто з них намагався працювати нелегально, що збільшувало для них ризик експлуатації.

УВКБ ООН зазначало поліпшення щодо кількості та якості харчів, якими забезпечувалися центри утримання мігрантів, і визнало готовність влади усувати й інші недоліки. УВКБ ООН відзначало брак освітніх програм та професійної діяльності для осіб, що перебувають в утриманні, протягом тривалого часу. УВКБ ООН закликала владу запровадити альтернативні схеми турботи про шукачів притулку, окрім центрів утримання мігрантів, та збільшити освітню підтримку для дітей батьків, які перебувають в утриманні.

Згідно з УВКБ ООН, недоліки в забезпеченні житлом та соціальною підтримкою відокремлених дітей та дітей без супроводу позбавили багатьох з них доступу до державних житлових центрів або дитячих притулків. Станом на квітень усього 25 відсотків отримали житло від державних органів. Багатьом дітям доводилось покладатися на неофіційні мережі для отримання їжі, даху над головою та задоволення інших потреб. Внаслідок цього вони ставали вразливим до жорстокого поводження, торгівлі людьми та інших форм експлуатації. УВКБ ООН повідомляло, що в 2012 році воно втратило зв'язок з більш ніж третинною дітей без супроводу та відокремлених дітей, зареєстрованих в цій організації.

Україна залишалася країною походження, призначення та транзиту мігрантів. Владою раніше було збільшено кількість центрів тимчасового перебування для розміщення біженців, але кількість наявних місць залишалася недостатньою.

Особи без громадянства

Відповідно до закону, особа може набути громадянства за народженням, територіальним походженням, внаслідок натуралізації, відновлення громадянства та всиновлення.

За оцінками УВКБ ООН, у країні перебувало 35 тисяч осіб без громадянства. До їх числа входила невідома кількість осіб, що проживали в країні протягом десятиліть, але не визначилися зі своїм громадянством після розпаду Радянського Союзу в 1991 році, а також осіб, що прибули до країни як студенти або відвідувачі як до 1991 року, так і опісля. Багато з них не отримали документів на проживання або не вжили інших кроків, щоб зареєструватися згідно з правилами країни їхнього походження. Крім того, до країни продовжували повертатись депортовані в минулому особи (головним чином, кримські татари), які іноді піддавалися ризику залишитись без громадянства через юридичні та бюрократичні бар'єри.

Розділ 3. Дотримання політичних прав: право громадян змінювати владу

Конституція і закон передбачають право громадян на зміну свого уряду мирним шляхом. Закон також гарантує громадянам право голосу при проведенні регулярних, вільних і чесних виборів на основі загального виборчого права. Останні вибори не відповідали міжнародним стандартам прозорості й чесності.

Вибори та політична участь

Останні вибори: Парламентські вибори в жовтні 2012 року не відповідали міжнародним стандартам справедливості й прозорості. Вітчизняні та міжнародні спостерігачі характеризували їх як крок назад порівняно з іншими попередніми загальнонаціональними виборами в країні. У заключному моніторинговому звіті Бюро з демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі було висловлено критику в зв'язку з відсутністю єдиних правил для всіх, браком прозорості кампанії та фінансування партій і відсутністю збалансованого висвітлення засобами масової інформації.

Вітчизняні та міжнародні спостерігачі відзначали широкомасштабне зловживання державними ресурсами на користь провладних кандидатів, неналежне використання державних правоохоронних органів для створення проблем і залякування опозиційних кандидатів, втручання влади в роботу ЗМІ, прояви насильства проти журналістів, маніпуляції виборчими комісіями, підлог і фальсифікації при підрахунку голосів, вибіркоче судове переслідування політичних опонентів. Спостерігачі на виборах також повідомляли про масові випадки неправомірних дій, включаючи підкуп виборців, залякування виборців і співробітників виборчих комісій, що ймовірно вплинули на результати виборів. Центральна виборча комісія постановила, що результати у п'яти одномандатних округах не можуть бути визначені через підозру в шахрайстві та інших порушеннях. Повторні вибори в цих п'яти округах відбулись 15 грудня. Згідно з оцінками місцевих спостерігачів на виборах, повторне голосування було не кращим, ніж у жовтні 2012 року, оскільки знов виникали ті ж самі проблеми.

Спостерігачі на виборах 2010 року визначили, що президентські вибори відповідали більшості міжнародних стандартів вільних і справедливих виборів. Янукович і Тимошенко конкурували одне проти одного в другому турі виборів, у якому з невеликою перевагою переміг Янукович, отримавши 48,9 відсотка голосів.

У листопаді 2012 року президент підписав закон про загальнонаціональний референдум. Українські експерти в галузі конституційного права вважали, що цей закон, який дозволяє прийняття змін до конституції шляхом референдуму, є неконституційним. Опозиційні лідери висловили занепокоєння тим, що закон про референдум може бути використаний для

того, щоб надати право обирати президента безпосередньо в парламенті. Міжнародні експерти зауважили значні недоліки за суттю та процедурою цього закону, що ставлять серйозні питання щодо чесності та прозорості будь-якого референдуму, проведеного за цим законом.

Участь жінок і національних меншин: Жінки займали 43 місця у 450-місному парламенті, що на сім місць більше порівняно з попереднім складом парламенту. Жінки перебували на трьох посадах у Кабінеті Міністрів, а серед 18 членів Конституційного Суду були дві жінки-судді.

Кількість представників національних меншин у парламенті та Кабінеті була не відомою у зв'язку з законодавством про недоторканність приватного життя.

Закон не передбачає створення регіональних політичних партій, тому кримським татарам довелося вступати до загальнонаціональних політичних партій чи блоків. Лише один кримський татарин був членом національного парламенту.

У жовтні Рефат Чубаров переміг у виборах на посаду голови кримськотатарського Меджлісу (неурядового органу), змінивши Мустафу Джемілева. Національна влада не визнавала Меджліс. Кілька лідерів кримських татар продовжували висловлювати занепокоєння зменшенням представництва кримських татар у органах місцевого самоврядування. За словами Джемілева, влада продовжувала замінювати посадових осіб кримськотатарського походження представниками інших національностей. Наприклад, кримські татари посідали всього 3 відсотки керівних посад в органах місцевого самоврядування, становлячи при цьому 14 відсотків місцевого населення. Кримські татари займали сім місць у кримському парламенті зі 100 наявних.

Розділ 4. Корупція і прозорість в органах державної влади

Корупція залишалась поширеною на всіх рівнях виконавчої, законодавчої та судової гілок влади і в суспільстві. За оцінками одного з державних органів, лише на корумповані державні закупівлі припадало від 10 до 15 відсотків всіх витрат. Законодавство передбачає кримінальну відповідальність за корупційні дії посадовців, проте закон застосовувався неефективно, і посадовці часто вдавались до хабарництва, залишаючись безкарними.

Протягом року надходили численні повідомлення про корупцію в органах влади.

Корупція: Протягом року влада вживала кроків для зміцнення антикорупційних законів. Поправками до закону про антикорупційну політику та кримінального кодексу було посилено вимоги про декларування доходів державними службовцями, встановлено корпоративну кримінальну відповідальність за корупційні діяння та надано можливість конфіскації активів, надбаних завдяки корупції. Критики заявляли, що цим поправкам бракує адекватних механізмів забезпечення їх виконання і що влада погано імплементує антикорупційні закони. Наприклад, хоч поправки і вимагають від державних службовців декларувати свої доходи, але не вказують, яким може бути покарання за невиконання цієї вимоги.

У липні, за оцінками Державної служби статистики, втрати бюджету через корумповані державні закупівлі становили від 10 до 15 відсотків загальних бюджетних витрат. Європейський банк реконструкції та розвитку охарактеризував корупцію як одну з найбільших перешкод для інвестицій. Банк виступив з антикорупційною ініціативою, закликаючи представників уряду, бізнесу та фінансових установ об'єднатися задля боротьби з корупцією.

У своєму липневому звіті *Про стан свободи в світі* організація Freedom House заявила, що корупція є «однією з найсерйозніших проблем країни» і «продовжує поглиблюватись». У звіті також зазначалось, що бізнес-структури, тісно пов'язані з правлячою партією Регіонів, виграють значну частку державних торгів і що поправки до законів, внесені у 2012 році, дозволили державним компаніям проводити закриті, неконкурентні торги й звільнили їх від вимоги публікувати докладну інформацію про ці контракти.

Експерти критикували поправки 2012 року за перетворення значної частини державних закупівель на непрозорий процес, що знизило рівень громадського контролю за державними витратами та створило можливості для масштабної корупції з витрачанням мільйонів доларів державних коштів.

Захист інформаторів: Закон передбачає захист інформаторів, включно з фізичною безпекою та захистом майна осіб, що беруть участь у кримінальних розслідуваннях. У травні уряд вніс поправки до закону, що передбачали також захист проти звільнення чи дисциплінарного покарання. Крім того, Національна антикорупційна стратегія передбачає розробку механізму

захисту інформаторів. Міністерством юстиції також розроблено антикорупційні директиви для центральних та місцевих органів влади, що передбачають, зокрема, такі заходи, як гарячі лінії та навчання для залучення до планів дій агенцій та організацій.

Розкриття фінансової інформації: За законом, органи влади можуть накладати покарання за корупційну діяльність на державних посадових осіб, державних службовців та осіб, що надають публічні послуги, таких як нотаріуси чи помічники народних депутатів. Державні посадові особи повинні декларувати свої доходи та витрати й не мають права приймати подарунки, вартість яких перевищує певну суму, наймати на роботу близьких родичів або використовувати інформацію, отриману в ході їхньої роботи, для особистого збагачення. Доповнення до Закону про антикорупційну політику та Кримінального кодексу зобов'язують Міністерство юстиції створити базу даних державних посадових та інших осіб, засуджених за корупцію. Станом на кінець року ця база залишалась недоступною для громадськості.

Корупція на нижчих щаблях залишалася проблемою. Протягом перших шести місяців Генеральна прокуратура порушила й направила в суди кримінальні справи за звинуваченням у корупційних діях проти 340 державних службовців, у тому числі працівників міліції, співробітників органів місцевого самоврядування, військовослужбовців та податківців. На противагу цьому, можливі правопорушення з боку високопосадовців Генеральна прокуратура не розслідувала, незважаючи на той факт, що корупцію на вищих щаблях влади було широко визнано як серйозну проблему, особливо у сфері державних закупівель. Антикорупційні активісти зазначали, що конкретні приклади корупції у вищих ешелонах у секторі державних закупівель виявити важко, оскільки державним компаніям дозволено застосовувати непрозорі тендерні схеми.

Народні депутати мають імунітет від кримінального переслідування. Не можна арештовувати або затримувати суддів, доки вони не будуть визнані винними, якщо тільки парламент не скасує їхнього імунітету. Лише Генеральна прокуратура має право розслідувати справи суддів, і влада не може проводити обшук майна суддів без попереднього схвалення судом. Протягом перших шести місяців Генеральна прокуратура порушила й направила в суди 11 справ про корупцію проти суддів з метою судового переслідування.

Доступ громадськості до інформації: Конституція і законодавство вимагає від влади надавати інформацію на запит, крім випадків, коли вона стосується державної безпеки. За законом, офіційні особи повинні надавати відповідь на звичайні запити протягом п'яти днів, але цей термін подовжується до 20 днів, якщо запит пов'язаний з пошуком чи наданням великих обсягів даних. Відмова може бути оскаржена на вищому рівні відповідного органу, а далі у судовій системі.

Засоби масової інформації та НУО повідомляли, що виконання владою закону про інформацію, прийнятого вже два роки тому, залишалось неоднорідним, і були повідомлення про відмову офіційних осіб задовольняти клопотання про надання інформації, що стосувалася суті справ. Часто бракувало правозастосовних норм, особливо з питань широкого розголошення. Деякі експерти зазначали, що через часті перешкоди особи, яким потрібна була урядова інформація, воліли просити народних депутатів зробити запит від їхнього імені, незважаючи на те, що законом передбачений довший час обробки такого запиту. Ненадання відповіді на запит народного депутата має правові наслідки для органу чи особи, що перешкоджає наданню інформації.

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними та неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

Різноманітні вітчизняні та іноземні правозахисні групи в цілому працювали без обмежень з боку влади. Ці групи провадили розслідування та оприлюднювали виявлені ними факти щодо порушень прав людини, часто критикували дії влади стосовно дотримання прав людини. Не всі посадовці були однаково відкриті до співробітництва чи до реагування на судження, а в деяких випадках влада чинила тиск або залякувала групи громадських активістів.

Прийнятий у січні закон про громадські об'єднання спростив реєстрацію громадських об'єднань. Він дозволяє НУО провадити певну діяльність по всій країні в інтересах своїх членів і займатися залученням коштів на підтримку своєї некомерційної діяльності. Організації громадянського суспільства та громадські експерти відіграли важливу роль у його розробці та ухваленні.

У червні влада отримала рішення суду про примусова психіатричне лікування громадської активістки з Запоріжжя, яка відкрито виступала з

критикою місцевої корупції та міліцейського свавілля. 11 липня міліція затримала Раїсу Радченко та примусила пройти психіатричну експертизу у зв'язку зі скаргами на її «антисупільну поведінку». Радченко ніколи не мала психічних захворювань, але, за повідомленнями, лікарі прописали їй аміназин – сильнодіючий заспокійливий засіб, який часто використовується для лікування депресії та шизофренії. Її було випущено 26 липня. 8 серпня апеляційний суд скасував рішення суду нижчої інстанції про направлення Радченко на психіатричне лікування.

З травня по липень органи влади вели слідство щодо двох громадських активістів, Максима і Костянтина Лациб, побудоване на фальсифікованих доказах, пов'язаних з пограбуванням з використанням автомобіля. У квітні брати брали участь у мітингу протесту біля резиденції президента в Межигір'ї. За даними правозахисних груп, відеоматеріал, який міліція використовувала проти братів, містив цілий ряд невідповідностей, які згодом і довели їхню невинуватість. Понад 30 правозахисних груп та активістів підписували звертання до президента, генерального прокурора та міністра внутрішніх справ, заявляючи, що справа є політично вмотивованою й спрямованою на залякування активістів. До кінця року звинувачення були зняті.

У червні та липні СБУ шляхом залякувань та тиску на місцеву владу намагалася зірвати роботу трьох молодіжних літніх таборів, організованих НУО «Фонд Регіональних Ініціатив», у Донецькій та Запорізькій областях і в Закарпатті. У Донецьку СБУ нібито подзвонила до керівництва національного парку й повідомила, що учасники табору підпалять ліс. У Запоріжжі СБУ подзвонила організаторам молодіжного табору і вимагала, щоб вони виключили з програми лекцію про право на мирний протест, і викликали одного з лекторів на допит. У відповідь колектив молодіжних НУО направив відкритого листа голові СБУ, в якому поставив під сумнів право влади зривати роботу таборів і поводити довільні допити активістів НУО.

Органи влади у правозахисній сфері: Конституція передбачає посаду омбудсмена з прав людини, офіційна назва якої – Уповноважений Верховної Ради з прав людини. В квітні 2012 року омбудсменом стала Валерія Лутковська. У липні вона направила в парламент свій перший звіт про ситуацію щодо прав людини в країні. Секретаріат омбудсмена часто співпрацював і взаємодіяв з НУО через громадянські консультативні ради

щодо численних проектів з моніторингу застосування прав людини (дивись Розділи 1.c. та 1.d.).

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Закон і конституція забороняють дискримінацію за расовою, статевою, мовною ознаками, соціальним статусом та національним і соціальним походженням. В той же час, дискримінація з боку влади та суспільства зберігалася, і влада не була спроможна ефективно забезпечувати дотримання заборон щодо дискримінації.

У вересні 2012 року парламент прийняв закон, спрямований на перешкоджання та протидію дискримінації. Він охоплює дискримінацію за ознакою раси, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного чи соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, мови та інших характеристик. Експерти в цілому визнали закон як позитивний за своїми намірами, але зазначили, що визначення дискримінації занадто вузьке, оскільки оминає пряме посилення на сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Крім того, експерти висловили занепокоєння тим, що закон не містить реальних механізмів правозастосування.

У червні 2012 року Президент Янукович підписав урядову резолюцію щодо реалізації додаткових заходів для придушення тероризму в країні, заборонивши розповсюдження матеріалів, що розпалюють національну, расову чи релігійну ненависть, нетерпимість і дискримінацію.

Жінки

Згвалтування та побутове насильство: Закон забороняє згвалтування, але недостатньо чітко сформульований у частині, яка стосується подружнього згвалтування. Суди можуть застосовувати закон проти «примусу матеріально залежної особи до статевих стосунків» як підставу для засудження за подружнє згвалтування. За законом, влада може затримувати особу на строк до п'яти днів за злочини, пов'язані з насильством у сім'ї та насильством з боку чоловіка чи дружини.

Сексуальне насильство та згвалтування залишалося серйозною проблемою. За даними Генеральної прокуратури, протягом перших дев'яти місяців

надійшло 447 повідомлень про випадки зґвалтування або замаху на зґвалтування; у 231 з них прокуратура порушила кримінальні справи.

29 листопада районний суд м. Первомайська засудив трьох співробітників міліції та водія таксі за замах на вбивство, пов'язане з нападом та зґвалтуванням Ірини Крашкової, мешканки Миколаєва. Злочинці – знайомі їй чоловіки – побили й зґвалтували Крашкову 26 червня. Міліція затримала одного з міліціонерів та водія таксі після нападу, але другий міліціонер, який був хрещеником керівника міліції Миколаївської області, залишився на волі й підбурив місцевих жителів вчинити напад на будівлю місцевого відділку міліції. Згодом міліція арештувала другого міліціонера, а керівника міліції було звільнено за те, що не забезпечив належний контроль розслідування. З лікарні Крашкову виписали в серпні. Двоє міліціонерів отримали присуд до 15-річного ув'язнення. Третій, який намагався покривати напад, отримав п'ять років. Водія таксі присуджено до 11-річного ув'язнення.

У березні 2012 року троє чоловіків у південному місті Миколаєві зґвалтували, душили й підпалили 18-річну Оксану Макар, після чого покинули її в канаві. Макар померла через два тижні перебування в лікарні. Міліція спочатку випустила з-під варти її нападників, що викликало стихійні демонстрації. Згодом троє чоловіків були арештовані, передані суду та засуджені. Один був засуджений до довічного ув'язнення, двоє інших отримали терміни 14 і 15 років.

Серйозною проблемою залишається побутове насильство проти жінок. Насильство всередині подружжя є поширеним явищем. За твердженням правозахисних груп, відсоток жінок, які ставали жертвами фізичного насильства або психологічного тиску вдома, залишався високим. Правозахисні групи відзначали обмежену здатність виявляти та передавати до відповідних органів справи про насильство в сім'ї та повідомляти, що служби профілактики залишались недостатньо фінансованими й недостатньо розвиненими.

Неурядова організація Ла Страда Україна, що займається гендерними питаннями, повідомляла, що протягом перших 11 місяців під наглядом міліції у зв'язку з побутовим насильством перебувало 88162 особи проти 117400 осіб за весь 2012 рік.

За перші шість місяців року Міністерство соціальної політики отримало 65797 скарг на побутове насильство. Більшість із них, 53039, були від жінок.

Чоловіки подали 7346 скарг; 412 надійшли від дітей. Протягом перших 11 місяців міліція видала 95329 попереджень та охоронних наказів у зв'язку з побутовим насильством. За той же самий період влада висунула адміністративні обвинувачення проти 108467 осіб у зв'язку з побутовим насильством і порушенням охоронних наказів. Покарання передбачало накладання штрафів та громадські роботи.

Ла Страда Україна забезпечувала роботу національної «гарячої лінії» для жертв насильства й сексуального домагання. Протягом перших шести місяців на «гарячу лінію» зателефонували 3990 осіб з проханням про допомогу у зв'язку з побутовим або сексуальним насильством, що становило 93 відсотки від усіх дзвінків на «гарячу лінію». Ла Страда Україна повідомила, що завдяки поширеним інформаційним кампаніям протягом останніх п'яти років кількість прохань про допомогу збільшувалася щороку.

Закон вимагає, щоб влада забезпечила роботу притулків у кожному великому місті, але на практиці цього не сталося, частково через відсутність муніципального фінансування.

За даними Міністерства соціальної політики, протягом перших дев'яти місяців державними центрами було надано послуги, пов'язані з побутовим насильством, у формі соціально-психологічної допомоги 797 особам. Центри соціальних послуг надали допомогу 1517 сім'ям у питаннях, пов'язаних з побутовим насильством і жорстоким поводженням з дітьми. НУО забезпечували роботу додаткових центрів для жертв насильства в сім'ї у кількох областях, але правозахисні групи, що займалися захистом прав жінок, зазначали, що багато неурядових притулків було закрито через відсутність фінансування. Притулків для дорослих жертв насильства в сім'ї не було в Харківській, Вінницькій, Полтавській і Черкаській областях.

За інформацією жіночих правозахисних груп, фінансовані з муніципальних та приватних джерел притулки не завжди були доступні. Часто притулки були переповнені, а ресурси обмежені. Деякі з них не функціонували протягом року, а адміністративні обмеження не дозволяли жінкам і сім'ям отримати доступ до їхніх послуг. Наприклад, в деяких місцях притулок надавався виключно для дітей певного віку, в той час як в інших не приймали жінок без місцевої реєстрації. Державні центри пропонували потерпілим від побутового насильства тільки обмежену юридичну, психологічну та економічну допомогу.

Сексуальні домагання: Закон відносить сексуальні домагання до тієї ж категорії, що і дискримінацію; однак правозахисні групи, що займаються правами жінок, стверджували, що немає жодного ефективного механізму для захисту від сексуальних домагань. Вони повідомляли про продовження та значне поширення сексуальних домагань, у тому числі примусу до статевих стосунків на роботі. Однак жінки рідко зверталися за правовим захистом, оскільки суди відмовлялися розглядати їхні справи й рідко засуджували злочинців. Жіночі правозахисні групи також відзначали сталу культуру сексизму та домагань і робили наголос на протестах проти сексистських коментарів з боку високопосадових урядовців.

Хоча закон забороняє примушувати до статевих стосунків «матеріально залежних осіб», юристи вважають, що існуючі форми захисту співробітників і найманих працівників від домагань є недостатніми.

Репродуктивні права: Влада визнавала основне право подружніх пар та окремих осіб самостійно вирішувати, скільки мати дітей, у який час та з яким інтервалом. Медичним закладам і місцевим НУО, що опікуються питаннями здоров'я, дозволялося вільно розповсюджувати інформацію про планування сім'ї під загальним керівництвом Міністерства охорони здоров'я. Право на користування контрацептивами жодним чином не обмежувалось. Однак високоякісна допологова та післяпологова медична допомога залишалася недоступною для багатьох жінок через недофінансування державних клінік і брак якісного обладнання, а послуги приватних клінік коштували дорого.

Поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом, у тому числі ВІЛ/СНІД, продовжувало зростати швидкими темпами. Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні повідомив, що українці з ВІЛ частіше помирають від СНІДу, ніж ВІЛ-позитивні особи в країнах із найбільшою поширеністю ВІЛ. Якість медичної допомоги у сферах статевого та репродуктивного здоров'я, яка надавалась у фінансованих державою лікарнях, була незадовільна, а високі ціни у приватних медичних клініках робили їх недоступними для багатьох.

Чоловіки й жінки мали однаковий доступ до діагностики та лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом. Місцеві НУО, що займаються питаннями охорони здоров'я, та клініки повідомляли, що жінки частіше звертались по медичну допомогу і приводили своїх партнерів. Фінансовані державою клініки проявляли дискримінацію до бездомних і малозабезпечених осіб при наданні медичної допомоги. За повідомленнями

правозахисних груп, що займаються правами ромів, ромські жінки зазнавали дискримінації при отриманні медичної допомоги і не мали доступу до інформації з питань здоров'я.

Дискримінація: За законом, жінки користуються такими ж правами, як і чоловіки, включаючи рівну оплату за однакову працю. В галузях, де переважну більшість працюючих становили жінки, рівень середньої заробітної плати був найнижчим. Жінки отримували нижчу заробітну плату через обмежені можливості кар'єрного зростання та специфіку тих сфер, у яких вони працюють. У березні міністр соціальної політики повідомив, що чоловіки заробляють у середньому на 29,5 відсотка більше, ніж жінки. Вітчизняні й міжнародні спостерігачі зазначали, що жінки займали лише кілька виборних або призначених посад на національному та регіональному рівнях. Уповноважений з прав людини створив структуру постійного представника для вирішення проблем гендерної рівності, прав дітей та недискримінації. На відміну від попередніх років, високопосадові урядовці загалом утримувались від публічних зневажливих та принизливих висловлювань про жінок.

Діти

Захистом дітей займаються дві державні установи. У травні парламентський уповноважений з прав людини призначив представника з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності. Протягом 12 місяців офіс омбудсмена отримав 601 скаргу стосовно прав дитини, а його представники 112 разів відвідували дитячі заклади та установи протягом перших 10 місяців року. Крім того, за повідомленням Уповноваженого з прав дитини при президенті, його офіс отримав понад 1000 скарг, було здійснено 112 візити в установи для дітей.

Реєстрація народження: Громадянство визначається місцем народження або батьківством. Дитина, народжена на території країни в сім'ї осіб без громадянства, що постійно проживають у цій країні, є її громадянином. Закон вимагає, щоб батьки зареєстрували дитину протягом місяця після народження.

Освіта: Освіта була безкоштовною та обов'язковою, але не загальною. За офіційними даними, у 2012-13 навчальному році в 19700 школах навчалося близько 4,2 мільйона учнів.

НУО повідомляли, що невідвідування шкіл залишалося серйозною проблемою серед сільського населення та в ромських громадах (дивіться Розділ 6, Національні/ расові/ етнічні меншини).

Жорстоке поводження з дітьми: Діти продовжували потерпати від насильства та жорстокого поводження. За даними Міністерства внутрішніх справ, протягом перших 11 місяців жертвами злочинів стали 1164 неповнолітніх. Міністерство також зафіксувало 77 випадки сексуальних злочинів проти дітей і 261 випадок розбещення неповнолітніх. Правозахисні групи відзначали низьку здатність влади виявляти випадки насильства проти дітей та направляти жертв у місця надання допомоги. Профілактичні заходи залишались недостатньо фінансованими і недостатньо розвиненими. Мали місце також випадки примусової праці з залученням дітей.

Примусові та ранні шлюби: Мінімальний вік для вступу в шлюб становить 18 років. Суд може дозволити вступити в шлюб дитині, що досягла 16-річного віку, якщо вважатиме, що цей шлюб в інтересах цієї дитини. Як зазначено в звіті, фінансованому Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), протягом року 11 відсотків жінок повідомили, що перебувають у шлюбі чи союзі до настання 18-річного віку (10 відсотків міського і 14,5 відсотків сільського населення). Ромські правозахисні групи повідомляли, що ранні шлюби дівчат віком до 18 років є поширеним явищем у ромській громаді.

Сексуальна експлуатація дітей: Мінімальний термін ув'язнення за згвалтування дитини становить 10 років. Розбещення дітей віком до 16 років карається позбавленням волі на термін до п'яти років. Такий же самий злочин, скоєний проти дитини віком до 14 років, карається позбавленням волі на термін від п'яти до восьми років.

У 2012 році Міністерством внутрішніх справ було зареєстровано 577 сексуальних злочинів проти дітей. Однак кількість випадків сексуальної експлуатації дітей залишалась значно заниженою. Сексуальна експлуатація дітей у комерційних цілях залишалася серйозною проблемою. За повідомленнями вітчизняних і зарубіжних правоохоронних органів, значна частка розміщеної в інтернеті дитячої порнографії продовжувала надходити з України. Міжнародна організація з міграції (МОМ) повідомила, що для дітей з соціально неблагополучних сімей та тих, які перебувають під опікою державних установ, високими залишаються ризики стати жертвами торгівлі людьми або експлуатації в країні для комерційного сексу та виробництва порнографії.

Суди можуть обмежувати доступ до веб-сайтів, що розповсюджують дитячу порнографію, і присуджувати фінансові санкції та тюремне ув'язнення для тих, хто оперує такими веб-сайтами.

У жовтневій доповіді міжнародної НУО «Зупинимо дитячу проституцію, порнографію та торгівлю дітьми для сексуальних цілей» зазначила, що країні бракує комплексного підходу до запобігання комерційній сексуальній експлуатації та сексуальному насильству над дітьми. Крім того, немає жодних державних положень щодо боротьби зі зростаючою проблемою дитячого секс-туризму чи програм допомоги дітям, що стали жертвами сексуальної експлуатації.

Безпритульні діти: За даними Міністерства соціальної політики, станом на 15 листопада на території країни було 22 притулки та 85 центрів допомоги для дітей. Протягом перших шести місяців до цих притулків звернулись 7800 дітей.

Діти, що перебувають під опікою державних установ: Система догляду за дитиною продовжувала спиратися на установи довгострокового перебування інтернатного типу для дітей у соціально-небезпечному положенні чи позбавлених батьківського піклування. Влада не вирішувала належним чином проблеми відмови батьків від дітей або реінтеграції їх у їхні біологічні родини. В 2012 році, за даними ЮНІСЕФ, 94705 дітей жили в закладах і понад 62 тисячі (а за іншими оцінками – до 80 тисяч) – в установах для дітей з обмеженими можливостями. Правозахисні групи та ЗМІ повідомляли, що недостатні ресурси й бездіяльність влади створили в деяких установах небезпечні, нелюдські, а іноді й небезпечні для життя умови.

Спостерігачі зазначали, що судовій системі бракує фахівців для роботи з неповнолітніми, а судовий процес щодо неповнолітніх більше спрямований на покарання, ніж на реабілітацію. Допоміжних соціальних послуг часто бракувало, і діти, що мали конфлікти з законом, стикалися з бюрократичними й соціальними бар'єрами, що перешкоджали їхній реінтеграції.

Міжнародні викрадення дітей: Країна є учасницею Гаазької конвенції 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Інформацію стосовно конкретної країни дивіться за посиланням: travel.state.gov/content/childabduction/english/country/ukraine.html.

Антисемітизм

За даними перепису населення та оцінками міжнародних єврейських груп, у країні проживало орієнтовно 103600 євреїв, тобто близько 0,2 відсотка населення. Місцеві єврейські лідери оцінюють кількість осіб з єврейською етнічною приналежністю в 370 тисяч.

Лідери єврейської громади повідомляли, що проявів антисемітизму стало менше і влада вживала заходів для вирішення проблем, пов'язаних з антисемітизмом, коли ті виникали.

У листопаді Конгрес національних громад України та Асоціація єврейських організацій і громад України (Ваад) оприлюднили спільну заяву, в якій стверджували, що перед парламентськими виборами 2012 року урядові й певні політичні сили вдавались до «значного і систематично необ'єктивного перебільшення» ксенофобії та антисемітизму в соціальному та політичному житті країни. Вони заявляли, що ці перебільшення були «основним чинником у зростанні ксенофобії взагалі та антисемітизму зокрема». Ці дві НУО також висловили занепокоєння намаганнями влади «нав'язати конфлікт між національними меншинами країни і значною частиною української громадськості, що підтримує опозиційні сили».

Ваад наводив дані за кілька років, які свідчать про «тенденцію до покращення» щодо рівня антисемітизму та зазначає, що «за останні чотири-п'ять років спостерігалось постійне зменшення кількості антисемітських публікацій у пресі; кількості актів вандалізму на кладовищах, меморіалах і в синагогах; кількості нападів на євреїв на вулицях», а також зниження негативного ставлення до осіб єврейського походження в опитуваннях громадської думки.

Разом з тим, засоби масової інформації повідомили протягом року про кілька актів антисемітизму, включно за фізичними нападами та актами вандалізму щодо власності євреїв. Члени різних політичних партій та організацій продовжували час від часу робити екстремістські, нетерпимі та антисемітські заяви.

За даними Ваад, у 2012 році сталося дев'ять актів вандалізму проти дев'яти в 2011 та 16 у 2010 роках. У Києві та інших містах продовжували з'являтися графіті зі свастикою.

У вересні паломництво євреїв до Умані, до місця поховання Раббі Нахмана, засновника брацлавського хасидизму, пройшло без значних інцидентів. До Умані прибуло приблизно 27 тисяч паломників. Без значних інцидентів пройшло й відвідання зрослою кількістю єврейських паломників інших місць поховання видатних духовних лідерів у Белзі, Меджибожі, Бердичеві й Гадячі.

У липні вандали пошкодили більше десяти надгробків на єврейському кладовищі в Прилуках. 20 серпня представники єврейської громади помітили свастики, намальовані на ще 17 надгробках на тому ж кладовищі. Міліція почала розслідування, але станом на грудень так і не встановила злочинців.

Також у липні поблизу Львова відбулася церемонія на відзначення 70-ї річниці створення дивізії «Галичина», українського підрозділу німецької Ваффен СС. Учасники, одягнені в уніформу Ваффен СС, розіграли ключовий бій проти радянських сил під час Другої світової війни. Православний священник провів церемонію пам'яті загиблих солдатів підрозділу, окропивши святою водою кількох учасників з емблемами свастики, котрі опустили труну під час ритуального перепоховання.

Посадовці високого рівня та політики різних політичних партій продовжували докладати зусиль у боротьбі з антисемітизмом, виступаючи проти екстремізму та соціальної нетерпимості і критикуючи прояви антисемітизму.

Торгівля людьми

Дивіться *Доповідь Державного департаменту щодо торгівлі людьми* за посиланням www.state.gov/j/tip/.

Особи з обмеженими можливостями

Закон забороняє дискримінацію осіб з фізичними, сенсорними, інтелектуальними та психічними розладами у сфері зайнятості, освіти, пересування повітряним та іншими видами транспорту, доступу до охорони здоров'я та надання інших державних послуг; однак уряд не забезпечував ефективного виконання цих положень.

У січні 2012 року президент підписав поправки до низки законів про права осіб з обмеженими можливостями. Ці зміни забороняють дискримінацію за

ознакою інвалідності та вимагають, щоб уряд забезпечив особам з обмеженими можливостями доступ до громадських місць та підтримку їхньої участі в суспільній, освітній, культурній та спортивній діяльності. Нові заходи також вимагають від працедавців надавати безпечні робочі місця з урахуванням індивідуальних потреб працівників з обмеженими можливостями і мати на увазі, що НУО, що захищають права інвалідів, також братимуть участь у муніципальних процесах планування для забезпечення того, щоб всі державні установи відповідали вимогам законодавства щодо доступності для осіб з обмеженими можливостями. Загалом влада не забезпечувала виконання цих законів.

За повідомленнями правозахисних груп, попри існуючі вимоги закону, більшість громадських споруд залишалась недоступною для осіб з обмеженими можливостями. Доступ до працевлаштування та життєво важливих послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, транспортних засобів і фінансових послуг, залишався утрудненим. Обмежений доступ до громадських будівель звужив здатність людей з обмеженими можливостями брати участь у громадських справах, але закон вимагає надавати допомогу під час виборів прикутим до дому виборцям та іншим виборцям з обмеженими можливостями.

4 липня президент підписав законодавчі поправки, збільшивши фінансову допомогу малозабезпеченим сім'ям, що виховують дітей з обмеженими можливостями та піклуються про членів родини-інвалідів, і піднявши їхній сукупний дохід до рівня прожиткового мінімуму. НУО заявили, що це несистемне покращення і що уряд не виділяв достатніх ресурсів на надання допомоги особам з обмеженими можливостями. Крім того, НУО зазначали, що влада була нездатна забезпечувати амбулаторне обслуговування осіб з обмеженими можливостями, переклавши таким чином основний тягар на їхні родини і змушуючи їх віддавати дітей, а іноді дорослих, з обмеженими можливостями до державних установ.

Існуюча в країні система догляду за дітьми з психічними та фізичними вадами виступала радше за їх передачу в державні установи, ніж за проживання разом з їхніми сім'ями. Держава доглядала приблизно за однією третьою дітей з обмеженими можливостями з приблизно 250 тисяч. Незважаючи на те, що країна прийняла основні міжнародні конвенції, які зобов'язують державу повертати дітей з державних установ до родин, їй бракує для цього законодавчої бази та бюджетних ресурсів. Для програм з забезпечення основних потреб дітей з обмеженими можливостями і програм

амбулаторного та стаціонарного лікування було виділено замало коштів і замало персоналу. Недостатня кількість освітніх і навчальних програм для дітей з обмеженими можливостями залишила багатьох дітей в ізоляції й звузила їхні професійні перспективи в дорослому житті.

За інформацією Семена Глузмана з Асоціації психіатрів України (АПУ), пацієнти у психіатричних закладах продовжували наражатись на ризик жорстокого поводження, а в багатьох психіатричних лікарнях застосовувалися застарілі методи лікування та препарати. За даними АПУ, внаслідок недостатнього фінансування, відсутності доступу пацієнтів до юридичної допомоги, а також незадовільного забезпечення застосування правового захисту пацієнтів з обмеженими можливостями були позбавлені права на належне медичне обслуговування. В листопаді 2012 року Уповноважений Верховної Ради з прав людини оприлюднив звіт про моніторингові візити до 11 психіатричних закладів, в яких його представники виявили недостатнє фінансування харчування та лікування пацієнтів; тривале утримання пацієнтів в ізоляції в той час, коли їхній стан не був гострим; недостатню укомплектованість персоналом; переповненість, погану вентиляцію, антисанітарний стан ванних кімнат та інші важкі умови.

За законом, працедавці повинні виділяти 4 відсотки робочих місць для осіб з обмеженими можливостями. НУО зазначали, що багато працівників, влаштованих на такі посади на виконання цієї вимоги, отримували номінальну заробітну плату, але фактично не працювали в компаніях. За даними Міністерства соціальної політики, протягом перших восьми місяців близько 8400 осіб з обмеженими можливостями отримали роботу завдяки державній службі працевлаштування.

НУО висловлювали занепокоєння відсутністю програм сприяння інтеграції студентів-інвалідів у загальну студентську спільноту й зауважували, що відсутність у державних центрах працевлаштування програм з оцінки потреб призводила до призначення випускників з обмеженими можливостями на непридатні для них посади.

Національні/ расові/ етнічні меншини

Актуальною залишалася проблема жорстокого ставлення до груп меншин і утиски іноземців неслів'янської зовнішності. НУО, які ведуть боротьбу проти расизму та злочинами на ґрунті ненависті, відзначили невелике зменшення загальної кількості проявів ксенофобії протягом року.

Законом передбачена кримінальна відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалення ненависті або на дискримінацію за ознакою національності, раси чи релігії, включно з образою національної честі та гідності громадян у зв'язку з їхніми релігійними та політичними переконаннями, расою чи кольором шкіри.

Правозахисні організації стверджували, що вимога закону щодо доведення справжнього наміру, включно з доведенням завідомо обдуманого умислу, з метою домогтися засудження, ускладнювала застосування закону.

Влада визнавала, що прояви расизму та етнічно вмотивовані напади становили проблему. Однак деякі посадовці продовжували применшувати її значення, стверджуючи, що ксенофобія не була проблемою і що насильницькі напади були поодинокими інцидентами.

У той час як офіційних статистичних даних про кількість нападів на расовому ґрунті не було, моніторингова група Ініціатива Розмаїття – коаліція міжнародних та вітчизняних НУО, очолювана Представництвом МОМ в Україні, - повідомляла про щонайменше дев'ять нападів за перші дев'ять місяців року. У 2012 році повідомлялося про скоєння 20 нападів.

За інформацією Міністерства внутрішніх справ, за перші шість місяців влада порушила щонайменше 18 кримінальних справ у зв'язку з расовою, національною або релігійною ненавистю. Жертви повідомляли про випадки, коли міліція не провадила розслідування за отриманими скаргами, а деякі жертви відмовлялися повідомляти про такі інциденти владі після того, як міліція відмовлялася розслідувати попередні напади. Одному з потерпілих було висунуто звинувачення за те, що він, як повідомлялося, вдався до самозахисту у відповідь на расово вмотивований напад.

За повідомленням Генеральної прокуратури, протягом перших дев'яти місяців в суди було направлено три справи, пов'язані з наміром розпалювання ненависті. Також прокуратурою було почато розслідування ще 24 випадків. У 2012 році суди визнали 10 осіб винними в розпалюванні ненависті, порівняно з п'ятьма в 2011 та трьома в 2010 роках.

Закон передбачає посилення покарання за злочини на ґрунті ненависті. Навмисне вбивство на ґрунті расової, етнічної або релігійної ненависті карається позбавленням волі на строк від 10 до 15 років. Покарання за інші

злочини на ґрунті ненависті можуть каратися штрафом у розмірі від 3400 до 8500 гривень (420-1050 доларів) або позбавленням волі на строк до п'яти років.

22 травня Печерський районний суд м. Києва засудив 21-річного студента з Камеруна Вільяма Фопа до позбавлення волі на п'ять років з випробувальним терміном 3 роки та виплатою компенсації потерпілому за «тяжкі тілесні ушкодження» в розмірі 21 тисячі гривень (2600 доларів). У липні 2012 року суд визнав Фопа винним у застосуванні ножа для нанесення ушкодження іншому студентові, який ображав і бив його.

Правозахисні групи заявляли, що міліція час від часу затримувала осіб з темним кольором шкіри та набагато частіше проводила свавільну перевірку їхніх документів, ніж інших. Іноді влада засуджувала жертв ксенофобських нападів за дії, вчинені з метою самооборони. У квітні суд м. Луганська звільнив студента-нігерійця, якого міліція затримала в 2011 році за звинуваченням у замаху на вбивство, коли він захищав себе і свого друга від п'яťох нападників. Правозахисні групи стверджували, що напад на Олаолу Фемі був мотивований расовою упередженістю і що місцева влада порушила право Фемі на справедливий суд, звинувативши його в замаху на вбивство. Однією з умов звільнення була вимога влади до Фемі негайно покинути країну.

27 вересня Дисциплінарний комітет Міжнародної федерації футбольних асоціацій (ФІФА) запровадив санкції щодо національної збірної України за расистські та дискримінаційні прояви з боку місцевих уболівальників під час матчу Україна – Сан-Марино, що відбувся 6 вересня у Львові. Як зазначено на веб-сайті ФІФА, суддя, комісар матчу та спостерігач від організації «Футбол проти расизму в Європі» бачили неонацистські банери та уболівальників, що «імітували крики і жести мавп» і демонстрували нацистське вітання. 30 вересня мер Львова Андрій Садовий заперечив ці звинувачення і спонукав Федерацію футболу України (ФФУ) подати апеляцію. 26 листопада ФІФА відхилила апеляцію ФФУ і підтвердила санкції.

Роми продовжували зазнавати дискримінації з боку влади та суспільства, хоча влада почала частіше відгукуватись на проблеми ромської спільноти. За оцінками ромських правозахисних груп, чисельність ромського населення становить від 200 до 400 тисяч осіб. За даними офіційного перепису населення, їх кількість становить 47600 осіб. Така розбіжність пояснюється

частково відсутністю правової документації серед ромів. На думку експертів, існувало понад 100 ромських НУО, але більшість з них не мали змоги виступати в ролі дієвих захисників прав чи надавачів послуг для ромської громади. Ромські поселення зосереджені переважно в Закарпатті, Одесі та східній Україні.

Представники ромів та інших груп меншин заявляли, що міліція зазвичай ігнорувала, а іноді й підбурювала до насильства проти них або зневажливо посилались на етнічну приналежність ромів у рапортах про злочини. 3 липня двоє невідомих напали на ромське поселення в Києві. За словами свідка, ці двоє погрозували людям, що в ньому проживали, а потім підпалили поселення. За повідомленнями ромських правозахисних груп, міліція розпочала слідство, але відмовилася класифікувати напад як скоєний на ґрунті ненависті.

Ромські правозахисні НУО також повідомляли про неодноразові випадки утисків з боку міліції, відмову в доступі до освіти та медичних послуг, постійні випадки ксенофобських та расистських проявів, а також про перешкоди в отриманні основних документів, які засвідчують особу.

8 квітня Президент Янукович підписав постанову, якою затверджується стратегія захисту та інтеграції ромської національної меншини в українське суспільство на період до 2020 року. Вона має на меті запобігання дискримінації та поліпшення доступу ромської спільноти до освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом та інших державних послуг. Відповідальним за впровадження цієї стратегії було Міністерство культури, одним із завдань якого було розроблення, при консультуванні з ромськими НУО, плану дій. Ромські групи висловлювали стурбованість недостатнім фінансуванням запровадження стратегії та відсутністю конкретних граничних термінів її запровадження.

Українські та кримськотатарські меншини в Криму продовжували скаржитись на дискримінацію на півострові та в Севастополі. Вони закликали уряд надати українській та кримськотатарській мовам рівного статусу з російською.

Кримські татари також заявляли, що дискримінація з боку місцевих посадових осіб позбавляла їх рівних можливостей щодо працевлаштування в органах місцевої адміністрації. За даними постійної комісії парламенту АР Крим з міжнаціональних стосунків і проблем депортованих громадян, у

країні, включно з Кримом і Херсонською областю, проживало приблизно 310 тисяч зареєстрованих кримських татар.

Прояви суспільної нетерпимості, дискримінація та акти насильства на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

Дві найбільші в країні православні церкви виступили проти прийняття будь-якого закону, який би надавав захист особам ЛГБТ, обґрунтовуючи свою позицію тим, що такі закони «заохочуватимуть громадян до стосунків з особами тієї самої статі».

Представники ЛГБТ скаржились на поширену суспільну нетерпимість і стигматизацію. Попри те, що активістам ЛГБТ вдалося провести у травні перший у країні «марш рівності», вони продовжували стикатися з дискримінацією в освіті, на робочому місці і при наданні медичної допомоги, включно з перешкоджанням доступу до інформації щодо профілактики ВІЛ/СНІД.

Державні посадові особи та члени суспільства часто спрямовували проти ЛГБТ акти насильства та жорстокого поводження. Влада не вживала жодних значних кроків для боротьби з дискримінацією на ґрунті сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності.

14 грудня прем'єр-міністр Микола Азаров заявив на проурядовому мітингу, організованому на Європейській площі, що країна ще не готова до узаконення одностатевих шлюбів, що є умовою лібералізації візового режиму з ЄС. Посол ЄС в Україні Ян Томбінські спростував цю заяву, сказавши, що в ній експлуатуються настрої, спрямовані проти ЛГБТ.

З вересня 2012 по серпень 2013 року правозахисна група ЛГБТ Наш світ проводила моніторинг порушень прав ЛГБТ в окремих регіонах країни і задокументувала 50 випадків порушення прав людини та дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності. Більш ніж половина з них були вмотивовані ненавистю, включно з 20 випадками насильства або погроз насильством, вісьмома випадками розголосу або погрози розголосом інформації про сексуальну орієнтацію та чотирма випадками заподіяння шкоди майну. Серед інших порушень були словесні образи, крадіжки, вимагання, залякування, дискримінація на робочому місці, дискримінація в навчальних закладах і розголошення особистої інформації.

Організація Наш світ також повідомляла про понад 20 порушень прав ЛГБТ працівниками правоохоронних органів, включно з порушеннями процесуальних норм, незаконним затриманням, ненаданням захисту прав особи, протизаконним розголошенням особистої інформації та вимагання.

У березні група нетверезих молодиків напала на молодого гея в м. Рівному, зламавши йому носа під час нападу. Міліція допитала нападників, але не арештувала їх. Нападники продовжували погрожувати жертві, але міліція відмовлялася вживати подальших заходів. У тому ж березні студенти в м. Суми вчинили жорстокий напад на дівчину-трансгендера, коли вона прямувала до входу своєї школи.

25 травня активісти ЛГБТ провели в Києві перший марш рівності (гей-парад). Спершу суди заборонили проведення маршу в центрі Києва, але Міністерство внутрішніх справ згодом допомогло виділити окреме місце і забезпечило міліцейський захист і загрожі для того, щоб марш відбувся.

Інші прояви насильства або дискримінації в суспільстві

Люди з ВІЛ/СНІД стикалися з дискримінацією і часом не мали доступу до лікування. За даними Міністерства охорони здоров'я, на початку року в країні було 219862 осіб з ВІЛ/СНІД. Протягом перших десяти місяців міністерство зареєструвало 26113 нових випадків ВІЛ/СНІД і 2876 смертей від ВІЛ/СНІД. Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІД в Україні повідомляв про те, що особи з ВІЛ/СНІД подовжували зазнавати переслідувань з боку працівників правоохоронних органів та прокуратури, дискримінації на робочому місці, втрати роботи без звернення до суду, соціальної ізоляції та стигматизації. Організація заявила, що відсутність достатнього державного фінансування, недостатньо широкий доступ до тестування на ВІЛ, обмежена можливість антиретровірусної терапії, а також неефективна державна політика – всі ці чинники сприяли поширенню ВІЛ/СНІД і, як результат, зростанню смертності.

За повідомленням ЮНІСЕФ, діти з ВІЛ/СНІД або обмеженими можливостями наражаються на більший ризик бути покинутими, зазнати соціального таврування та дискримінації. Багатьом з 2929 ВІЛ-інфікованих дітей було відмовлено в можливості відвідувати дитячі садки або школи, вони зазнавали недбалого ставлення, їх ізолювали від інших дітей. Найбільш вразливі категорії підлітків наражались на більший ризик отримати

ВІЛ/СНІД, стикалися з більшими перешкодами для доступу до інформації щодо профілактики та лікування.

Розділ 7. Права найманих робітників

а. Свобода об'єднань і право на ведення колективних переговорів

Закон надає більшості найманих працівників право створювати та вступати до незалежних профспілок і брати участь у колективних переговорах, на що їм не потрібно попередньо отримувати дозвіл. Існували розбіжності між Цивільним кодексом и Законом про професійні спілки стосовно набуття профспілками юридичних прав. За законом, профспілки мають рівний статус, а створення профспілки не потребує дозволу влади.

Правозахисні групи описали закон про реєстрацію профспілок як надмірно складний і бюрократичний і заявили, що він чинить перешкоди в реєстрації. Профспілки повідомляли про серйозні бюрократичні перепони в процесі реєстрації, з якими була пов'язана сплата численних зборів і обов'язкові відвідання не менш ніж 10 різних установ. Міжнародна конфедерація профспілок (МКП) охарактеризувала вимогу щодо реєстрації як «обмеження, неприйнятне за міжнародними стандартами трудового законодавства». Крім того, незалежні профспілки повідомляли про численні випадки надмірної уваги з боку правоохоронних органів під час реєстрації, в тому числі про незвичайні запити про надання документації та інформації про членів профспілки.

Конституцією створювати профспілки заборонено суддям.

У січні один з адміністративних судів відмовив Запорізькому обласному відділенню Конфедерації вільних профспілок України (КВПУ) у наданні статусу юридичної особи. За твердженням КВПУ, це рішення суду є порушенням Статті 4 Конвенції №87 Міжнародної організації праці (МОП), яка забороняє розпуск профспілки адміністративним рішенням.

Конституція дає право на страйк, і за законом, більшість працівників мають право на страйк. Однак існували варті згадування перешкоди для організації страйку, включно з вимогою про те, що великий відсоток загальної чисельності працюючих повинен проголосувати про проведення страйку, низкою погано сформульованих юридичних підстав для відмови в праві на страйк і заборонаю страйку для певних категорій працівників.

Для того, щоб можна було скликати страйк, закон вимагає, аби за нього проголосували дві третини делегатів конференції або 50 відсотків працівників підприємства – поріг, який профспілки вважали несправедливо високим.

Закон передбачає підстави для заборони страйків, що ґрунтуються на суб'єктивних критеріях. За законом, суд може заборонити страйк, який, за його рішенням, може поставити під загрозу національну безпеку, суспільне здоров'я або права й свободи громадян.

Законом заборонені страйки в певних галузях. Права на страйк не має персонал Генеральної прокуратури, судової системи, збройних сил, правоохоронних органів, працівники транспортної галузі та державні службовці. Це обмеження передбачається законом про державну службу, що набув чинності 1 січня. Закон не робить різниці між державними службовцями, які здійснюють повноваження в ім'я держави, та іншими держслужбовцями. Розділ 293 Кримінального кодексу забороняє працівникам транспортної галузі вдаватися до організованих дій, які серйозно порушують громадський порядок або значною мірою порушують роботу громадського транспорту.

Хоча Національна служба посередництва і примирення виступає в ролі посередника у трудових суперечках, та немає жодних законів чи правових механізмів, які б запобігали антипрофспілковій дискримінації. Закон вимагає, щоб працедавці обґрунтовували звільнення, і профспілкова діяльність не є прийнятним обґрунтуванням. Передбачено судові процедури щодо поновлення на посаді, заборгованості по заробітній платі та штрафних санкцій, хоча, на думку критиків, виконання судами цього закону було довільним і непередбачуваним.

Завдяки закону 2011 року значно зросли труднощі, з якими стикалися дрібні й незалежні профспілки, коли намагалися взяти участь у тристоронніх переговорах, програмах соціального страхування та представленні інтересів працівників на національному та міжнародному рівнях. Закон ще більше зміцнив позиції Федерації професійних спілок України (ФПУ), найбільшої профспілки України, перешкоджаючи дрібнішим незалежним профспілкам ефективно представляти інтереси їхніх членів. ФПУ підтримувала свій склад, поглинаючи давніші, ще з радянських часів, профспілки після набуття незалежності. За результатами опитування громадської думки в 2011 році, МКП висловила сумнів щодо справжньої незалежності та об'єктивності

Національної служби посередництва і примирення – органу, що визначає, котрі з профспілок відповідають критеріям представництва згідно закону. Конфедерація вільних профспілок України (КВПУ) відповідає критеріям представництва для участі в тристоронніх переговорах. У вересні 2012 року голова КВПУ Михайло Волинець підписав угоду з головами інших чотирьох національних профспілок, включно з ФПУ, про створення «спільного органу представництва всіх профспілок на національному рівні». Угода передбачає участь незалежних профспілок, за допомогою конфедерації, у тристоронніх переговорах на національному рівні.

Влада продовжувала відмовляти профспілкам, які не є членами ФПУ, в передачі частки спірних активів профспілок колишнього Радянського Союзу, успадкованих ФПУ. Збереження за собою цих активів, до яких належать фонди допомоги з соціального страхування, інші фінансові фонди, зали й кабінети профспілок та інша нерухомість, дали ФПУ такі переваги, яких незалежні профспілки запропонувати не можуть. Лідери профспілок, не пов'язаних з ФПУ, та деякі державні посадовці продовжували стверджувати, що ФПУ незаконно продала деякі радянські активи, щоб запобігти їх майбутньому розподілу. Протягом року мораторій на розпродаж майна ФПУ, запроваджений парламентом у 2007 році, продовжував діяти.

Передбачені законом змішані комісії з представників працівників та адміністрації були не завжди ефективними, а правозастосування – довільним і неоднорідним. Часто в цих комісіях домінували представники адміністрації або представники профспілок, обрані під впливом тієї ж адміністрації. Вихід з членів пов'язаної з ФПУ профспілки та вступ до нової супроводжувався бюрократичною тяганиною і зазвичай перешкодами з боку адміністрації. Працівники, які перейшли до інших профспілок, скаржилися, що пов'язані з ФПУ профспілки незаконно відраховували членські внески з їхньої заробітної плати. Члени профспілок у складі КВПУ продовжували стверджувати, що адміністрація іноді примушувала їх виконувати додаткову або небажану роботу, погрожувала звільненням, якщо вони відмовлятимуться вийти зі своєї профспілки.

Продовжувалась дискримінація та погрози на адресу незалежних профспілок, включаючи численні випадки звільнення профспілкових активістів, лідерів та інших працівників за їхнє членство у профспілках або іншу захищену законом діяльність. У широко відомому випадку, що стався у Львові, правоохоронці затримали чоловіка однієї з працівниць вугільної шахти після того, як ця працівниця подала в суд на свого працедавця за заборгованість по

заробітній платі. Чоловіка звільнили лише після того, як національна профспілка надала розголосу цій справі.

Було кілька повідомлень про те, що працедавці чинили тиск на членів профспілки, примушуючи їх вийти зі спілки у складі КВПУ. Наприклад, у лютому голова первинної організації КВПУ на шахті Новодружеська на ім'я С.Марченко виявив, що керівництво шахти усунуло його від виконання обов'язків. І хоча сам Марченко не вийшов із профспілки, це зробили 10 інших членів. На ще одному підприємстві, Ровенькиантрацит, як повідомлялось, адміністрація втручалася в діяльність профспілки, що входила до складу Незалежної профспілки гірників України в м. Ровеньки. За інформацією профспілки, компанія погрожувала шахтарям, намагаючись змусити їх вийти з незалежної профспілки.

Мали також місце випадки прямих нападів радше на профспілкові організації, ніж на окремих їх членів. У Запорізькій області в результаті сумнівного рішення суду було ліквідовано профспілку, що належала до КВПУ. Суд обґрунтував своє рішення про примусову ліквідацію затримкою подання профспілкою податкової декларації. Однак від професійних спілок як неприбуткових організацій, що не ведуть комерційної діяльності, зазвичай не вимагають подавати саме такі податкові документи.

Друковані, радіо- та телевізійні ЗМІ, профспілки та соціальні засоби масової інформації звертали увагу на надзвичайно сильний тиск на працівників, спрямований на те, щоб або спонукати їх до участі в масових демонстраціях «Євромайдану» в Києві та по всій країні в листопаді та грудні, або навпаки, не допустити її. Лідер однієї з профспілок зазначав, що представники працедавців погрожували звільненням членам його профспілки, які спробують поїхати до Києва на підтримку опозиційних мітингів. Він стверджував, що деякі роботодавці попереджували правоохоронні органи, а ті потім чинили тиск на працівників та їхні родини, щоб переконати їх не брати участі в демонстраціях. Надходили численні повідомлення про затримки, зупинки або скасування руху автоколон, автобусів та поїздів у напрямку Києва.

Були також повідомлення про те, що нібито від державних підприємств та проурядових приватних фірм вимагали відряджати учасників на мітинги протилежного спрямування, а щоб забезпечити їхню участь, працівникам часто погрожували. Один з профспілкових лідерів зазначав, що органи місцевого самоврядування просили підприємства вугільної промисловості

забезпечити заробітну плату, транспорт і інші видатки на конкретну кількість працівників для участі в проурядовому мітингу. Численні джерела новин повідомляли про автоколони, організовані державними підприємствами, для їхніх працівників, яким було заплачено за участь. Також нерідкими були повідомлення про те, що такі працівники не отримували обіцяну компенсацію. На одному з донецьких підприємств керівництво нібито вимагало, щоб працівники, які відмовились підтримати місцеву проурядову демонстрацію 14-15 грудня, подали заяви на звільнення.

Було також кілька випадків, коли компанії, як приватні, так і державні, не виконували положення колективних договорів під час банкрутства. В одному такому випадку, що набув широкого розголосу, працівники авіаліній та їхні профспілки звинуватили українську авіакомпанію Аеросвіт у нехтуванні умовами колективного договору та вимогами профспілок. Авіакомпанія звільняла працівників і затримувала виплату заробітної плати, що є порушенням існуючих домовленостей, в результаті чого накопичилась велетенська заборгованість по заробітній платі. З початку провадження у справі щодо банкрутства було ліквідовано 2300 робочих місць із 2547. Працівники профспілок зверталися з клопотаннями про відшкодування до Адміністрації Президента, Генеральної прокуратури та Кабінету міністрів. Профспілки подали сотні позовів у суди Києва та області. Суди не розглядали ці позови, відкладали винесення рішень або приймали рішення проти працівників. Авіаційні профспілки продовжували судові переслідування проти вже непрацюючої авіакомпанії, а тим часом КВПУ подала скаргу до МОП та Всесвітньої конфедерації праці.

У травні невеликі спеціально створені групи пенсіонерів-ліквідаторів Чорнобильської аварії, не пов'язані з жодними традиційними профспілками, звернулися до Кабінету міністрів у Києві з протестом проти рішення Конституційного суду про зменшення їхніх пенсійних та соціальних пільг і вимогою повернути ці пільги. Представник Міністерства соціальної політики зустрівся з учасниками протесту, але не зміг задовольнити їхні вимоги в повному обсязі, посилаючись на бюджетні обмеження.

в. Заборона примусової чи підневільної праці

Закон забороняє всі форми примусової чи підневільної праці. На думку спостерігачів, примусова праця не була поширеною проблемою, однак надходили повідомлення про те, що жінок, чоловіків і дітей продавали задля експлуатації їхньої праці. Виконання відповідних положень залишалось для

влади важким завданням, частково через брак ресурсів. Станом на 30 вересня МОМ надала допомогу 587 дорослим жертвам експлуатації праці. Дивіться також *Доповідь* Державного Департаменту *про торгівлю людьми* за посиланням www.state.gov/j/tip/.

с. Заборона дитячої праці та мінімальний вік працездатності

Закон захищає дітей від експлуатації їхньої праці на робочому місці, але влада не забезпечила ефективного виконання цього закону.

Для більшості видів робіт законом встановлено мінімальний вік працездатності на рівні 16 років. Дітям, яким виповнилось 15 років, дозволяється виконувати за згодою батьків «легку роботу», але закон не дає чіткого визначення цього терміну. Діти можуть на законних підставах виконувати півні форми роботи, починаючи з 14-річного віку під час практики в рамках професійного навчання.

За виконання законів про дитячу працю відповідає Структурний підрозділ з питань дитячої праці при Державній інспекції з питань праці Міністерства соціальної політики. Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини Міністерства соціальної політики та Кримінальна міліція у справах дітей при Міністерстві внутрішніх справ відповідають за виявлення в неофіційному секторі дітей, залучених у найгірші форми дитячої праці. Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ відповідає за виконання законів проти торгівлі дітьми, а Кримінальна міліція у справах неповнолітніх розслідує злочини, скоєні неповнолітніми або проти них.

Кримінальний кодекс визначає кримінальну відповідальність за експлуатацію дітей. Примус дітей до жебрацтва передбачає покарання у формі позбавлення волі на строк до трьох років. За даними Міністерства охорони здоров'я, свіжих чи офіційних статистичних даних про використання дитячої праці було дуже мало. У 2012 році Управління з забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини провело вивчення тенденцій у сфері дитячої праці, під час якого було опитано 4000 дітей та 1000 батьків. Використання дитячої праці було виявлено в сільському господарстві (30 відсотків), торгівлі в кіосках або при роздаванні рекламних листівок (25-30 відсотків), будівництві (19 відсотків) та на інших некваліфікованих роботах. Дослідження не мало загальнонаціональної репрезентативності й не охоплювало дітей у неофіційному секторі. За

повідомленнями МОМ, діти з соціально неблагополучних сімей та ті, що перебувають під опікою держави, продовжували наражатися на високий ризик стати жертвами торгівлі людьми та експлуатації всередині країни в ролі жебраків.

Виконання закону порівняно з 2012 роком у цьому році покращилось, помітно зросла кількість перевірок, але кількість справ, у яких було винесено звинувачувальний вирок, і надалі становила лише незначну частку від загальної кількості випадків порушень, виявлених інспекторами. Державна інспекція з питань праці, як повідомляють, протягом перших дев'яти місяців провела 6816 перевірок щодо використання дитячої праці. Вона виявила 866 працюючих неповнолітніх, шестеро з яких були віком менше 14 років і десятеро – віком 14-15 років. 63 працюючим неповнолітнім було 15-16 років, решті 787 виповнилось 17-18 років. Під час перевірок Державна інспекція з питань праці виявила 416 роботодавців, які використовували дитячу працю. Інспектори порушили 222 адміністративні справи проти роботодавців, які повинні були постати перед місцевими судами і, можливо, понести покарання у вигляді штрафів. 19 справ були передані правоохоронними органами в суди для кримінального переслідування. Найчастішими порушеннями закону про працю неповнолітніх були робота в небезпечних умовах, підвищена тривалість робочого дня, неналежне ведення обліку та затримки у виплаті заробітної плати.

Дивіться також доповідь Департаменту праці *Дані про найгірші форми дитячої праці* за посиланням www.dol.gov/ilab/programs/ocft/tda.htm.

d. Прийнятні умови праці

Як зазначено в державному бюджеті, станом на 1 грудня мінімальна місячна заробітна плата для всіх галузей становить 1218 гривень (150 доларів) або приблизно 8,03 гривні (0,98 долара) на годину відповідно до мінімального прожиткового мінімуму на місяць, встановленого урядом. Працівники неофіційного сектору могли отримувати зарплату, нижчу за цей встановлений рівень.

За одинадцять місяців затримки з виплатою зарплати зросли на 10,6 відсотка. За даними Державного комітету статистики, станом на 1 грудня заборгована сума зарплат становила 939 мільйонів гривень (115 мільйонів доларів). Найбільші затримки накопичились у промисловості, хоча будівництво,

транспорт, зв'язок, нерухомість та сільське господарство також зазнали значного впливу.

Законом встановлено максимальний робочий тиждень тривалістю 40 годин, 24-годинний період відпочинку на тиждень і щонайменше 24 дні оплачуваної відпустки на рік. Закон передбачає подвійну плату за понаднормову роботу та встановлює дозволена кількість годин понаднормової роботи. Закон вимагає, щоб вся кількість понаднормової праці була узгоджена з відповідною місцевою профспівковою організацією, і встановлює обмеження щодо кількості дозволених годин понаднормової праці. Влада не завжди ефективно забезпечувала виконання положень, що регулюють тривалість відпочинку, максимальну тривалість робочого часу та понаднормової роботи.

Хоча в країні з часу набуття незалежності існувала інспекція праці, указом президента в 2011 році в рамках адміністративної реформи було створено Державну інспекцію з питань праці.

Державна інспекція з питань праці відповідає за виконання законів про працю. За твердженнями спостерігачів, вона була недостатньо укомплектована персоналом. Станом на 1 жовтня, штатний розпис інспекції передбачав 760 посад інспекторів праці, а працювало в ній 717 осіб по всій країні, що було недостатньо для моніторингу всіх працедавців.

Закон містить стандарти техніки безпеки та охорони праці; попри це працедавці часто ними нехтували через брак механізмів забезпечення їх дотримання та нездатність влади покласти повну відповідальність за небезпечні умови праці на роботодавців. Поблажливі стандарти безпеки та застаріле обладнання стали причиною численних випадків виробничого травматизму. Особливо проблематичною виявилась гірничо-видобувна галузь з великою кількістю скарг на затримки заробітної плати, не виплату понаднормових, порушення техніки безпеки та на стан здоров'я. Наприклад, протягом літа від гірників надходили скарги щодо затримки заробітної плати в Луганській, Волинській, Львівській та Дніпропетровській областях. Скарги щодо безпеки і здоров'я подавали, серед інших, працівники однієї з луганських шахт. Гірники, особливо в нелегальному секторі вуглевидобутку, наражались на дуже серйозні проблеми безпеки і здоров'я. Влада не веде офіційної статистики щодо розмірів нелегального сектору видобутку. За інформацією ЗМІ та повідомленнями експертів, нелегальний видобуток вугілля зріс порівняно з попереднім роком.

За перші дев'ять місяців сталося 70 випадків загибелі гірників, що майже на 38 відсотків менше, ніж за той же період 2012 року. За цей же час було зафіксовано 2318 випадків травматизму серед шахтарів, тобто на 16 відсотків менше, ніж у 2102 році. Рівень смертності становив приблизно 1,4 смертельні випадки на мільйон тонн видобутого вугілля. Загальна кількість випадків виробничих травм за 8 місяців становила 6207 (на 15 відсотків менше, ніж за той же період 2012 року), а кількість смертельних випадків за 9 місяців зменшилась до 282, тобто на 22 відсотки порівняно з 2012 роком.

Закон дає працівникам право відмовлятися перебувати в небезпечних умовах праці без ризику втрати роботи; однак, за даними однієї з НУО, що займається проблемами праці, роботодавці у металургійній та гірничо-видобувній галузях часто порушували це правило й чинили тиск на працівників, примушуючи їх до звільнення.